

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Γεωγραφίας

ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ ΣΤΟ ΚΙΑΚΙΣ

Πτυχιακή εργασία της Αδαμίδου Κυριακής

A.M: 20702

Αθήνα, Οκτώβριος 2015

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Τμήμα Γεωγραφίας

ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΟΝΤΟ ΣΤΟ ΚΙΑΚΙΣ

Πτυχιακή εργασία της Αδαμίδου Κυριακής

A.M: 20702

Επιβλέπων Καθηγητής: Κρητικός Γεώργιος

Αθήνα, Οκτώβριος 2015

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ABSTRACT.....	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο: Ιστορική αναδρομή	13
1.1 Η ιστορική πορεία του Πόντου.....	13
1.2 Γενοκτονία και μετακινήσεις των Ελλήνων του Πόντου.....	16
1.3 Οι πρόσφυγες στο Κιλκίς.....	17
1.4 Η ιστορική πορεία του Κιλκίς.....	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο: Θεωρητική προσέγγιση - Ορισμοί και βασικές έννοιες.....	22
2.1 Η έννοια της ταυτότητας.....	22
2.2 Η έννοια της κουλτούρας.....	23
2.3 Ταυτότητα και ετερότητα.....	24
2.4 Τοπική και εθνοτοπική ταυτότητα.....	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο: Η μεθοδολογία της εργασίας	26
3.1 Η μεθοδολογία της δειγματοληπτικής έρευνας.....	26
3.2 Τα στοιχεία του δείγματος.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο: Η Ποντιακή ταυτότητα.....	30
4.1 Τα επιμέρους στοιχεία της ποντιακής ταυτότητας.....	31
4.1.1 Ποντιακή διάλεκτος.....	31

4.1.2 Ποντιακή μουσική και χορός.....	34
4.1.3 Ήθη και έθιμα του Πόντου.....	37
4.1.4 Ποντιακή διατροφή-κουζίνα.....	38
4.2 Η προσφυγική ιδιότητα της ποντιακής ταυτότητας.....	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο: Συγκρότηση, διατήρηση και εξέλιξη της ποντιακής ταυτότητας	
5.1 Συγκρότηση της πολιτισμικής ταυτότητας.....	42
5.2 Θεμελίωση και μετεξέλιξη της συλλογικής ποντιακής ταυτότητας στον ελλαδικό χώρο.....	45
5.3 Συλλογική μνήμη και διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας των Ποντίων.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: Η ποντιακή ταυτότητα σε σχέση με τους «Άλλους».....	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	60
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Ερωτηματολόγιο της έρευνας	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Χάρτες του Πόντου	
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: Φωτογραφικό υλικό	

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 4.1.1 Μιλάτε την ποντιακή διάλεκτο;

Διάγραμμα 4.1.2 Χρησιμοποιείτε την ποντιακή διάλεκτο στην καθημερινή σας ζωή(με την οικογένεια και τους φίλους σας);

Διάγραμμα 4.1.3 Ποια θεωρείται τα σημαντικότερα στοιχεία της ποντιακής ταυτότητας;

Διάγραμμα 4.1.4 Γνωρίζετε τους ποντιακούς χορούς;

Διάγραμμα 4.1.5 Πώς διατηρείται η ποντιακή ταυτότητα στην σύγχρονη Ελλάδα;

Διάγραμμα 4.1.6 Γνωρίζετε τα ήθη και έθιμα των Ποντίων;

Διάγραμμα 4.2.1 Από προσωπική σας εμπειρία ή από όσα έχετε ακούσει, πως θα χαρακτηρίζατε την υποδοχή των Ποντίων προσφύγων από το ελληνικό κράτος;

Διάγραμμα 4.2.2 Από προσωπική σας εμπειρία ή από όσα έχετε ακούσει, πως θα χαρακτηρίζατε την αντιμετώπιση των Ποντίων προσφύγων όταν ήρθαν στο Κιλκίς;

Διάγραμμα 5.2.1 Πιστεύετε ότι η μετακίνηση από τον Πόντο στο Κιλκίς επηρέασε την ποντιακή ταυτότητα;

Διάγραμμα 5.2.2 Επιθυμείτε οι επόμενες γενιές να διατηρήσουν την ποντιακή ταυτότητα;

Διάγραμμα 5.3.1 Γνωρίζετε την ιστορία των προγόνων σας;

Διάγραμμα 5.3.2 Πιστεύετε ότι θα έπρεπε να γίνει κάτι που δεν γίνεται μέχρι σήμερα για την διατήρηση και ενίσχυση της ποντιακής ταυτότητας;

Διάγραμμα 5.3.3 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι διατηρήθηκε η ποντιακή ταυτότητα μέχρι σήμερα;

Διάγραμμα 5.3.4 Συμβάλει το κράτος στην διατήρηση της ταυτότητας σας;

Διάγραμμα 6.1 Πώς θα χαρακτηρίζατε την αντιμετώπιση των Ποντίων σήμερα από τους υπόλοιπους Έλληνες;

Διάγραμμα 6.2 Αντιμετωπίσατε ποτέ προβλήματα στις σχέσεις σας με τον ντόπιο πληθυσμό λόγω της καταγωγής σας;

Διάγραμμα 6.3 Πιστεύετε ότι η καταγωγή σας, σας διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους κατοίκους του Κιλκίς;

Διάγραμμα 6.4 Η ποντιακή σας ταυτότητα είναι ισχυρότερη από την Ελληνική;

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.2.1 Φύλο και ηλικιακή σύνθεση των ερωτηθέντων

Πίνακας 1.2.2 Μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων

Πίνακας 1.2.3 Απασχόληση των ερωτηθέντων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια της ολοκλήρωσης των σπουδών μου στο Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο και συγκεκριμένα στο Τμήμα Γεωγραφίας. Η εργασία έχει τίτλο «Ποντιακή ταυτότητα: από τον Πόντο στο Κιλκίς».

Η επιτυχής ολοκλήρωση της σε μικρό χρονικό διάστημα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Γεώργιο Κρητικό τον οποίο θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά για τις πολύτιμες συμβουλές του, την καθοδήγησή του και την υπομονή του καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συμπολίτες μου από το νομό Κιλκίς που πρόθυμα συνεργάστηκαν για την ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας της εργασίας.

Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στους δικούς μου ανθρώπους για την υπομονή και την στήριξή τους κατά τη διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας αλλά και κατά τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ζώντας στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και της ομοιογένειας που εξαλείφουν την διαφορετικότητα και την αυθεντικότητα, οι άνθρωποι τείνουν να αφήνουν πίσω τους τις παραδόσεις και τα ιδιαίτερα πολιτισμικά πρότυπα της περιοχής τους ή της χώρας τους και να υιοθετούν άλλα πιο σύγχρονα, ευρέως γνωστά και αποδεκτά.

Η παρούσα εργασία διαπραγματεύεται την ποντιακή ταυτότητα και τις αλλαγές που έχει υποστεί με το πέρασμα του χρόνου, αλλά κυρίως με την μετεγκατάσταση των Ποντίων από τον Πόντο στην περιοχή του Κιλκίς μετά από την γενοκτονία και τους διωγμούς που υπέστησαν από τους Τούρκους. Πιο συγκεκριμένα, ασχολείται με τα επιμέρους χαρακτηριστικά που συγκροτούν την ποντιακή ταυτότητα (όπως η ποντιακή διάλεκτος, η λαϊκή παράδοση, η μουσική κ.α.) τα οποία αποτελούν συνδετικό στοιχείο μεταξύ των Ποντίων αλλά και φανερώνουν τις διαφορές με τις υπόλοιπες συλλογικές ταυτότητες της χώρας. Εν συνεχεία, μελετάται η μετεξέλιξη της ταυτότητας και ο βαθμός διατήρησής της στις μέρες μας. Τέλος, εξετάζεται η σχέση των Ποντίων κατοίκων του Κιλκίς με τον υπόλοιπο πληθυσμό του, στα χρόνια της πρώτης εγκατάστασης αλλά και στη σημερινή εποχή.

Η ανάλυση των παραπάνω πραγματοποιείται με την βοήθεια της βιβλιογραφίας αλλά και των αποτελεσμάτων της έρευνας που πραγματοποιήθηκε για το σκοπό της εργασίας. Στην έρευνα συμμετείχαν Πόντιοι κάτοικοι του Νομού Κιλκίς και απάντησαν σε ερωτήσεις που αφορούν την ταυτότητά τους.

ABSTRACT

Living in the era of globalization and homogeneity that eliminate diversity and authenticity, people tend to leave behind the traditions and distinctive cultural patterns of their region or their country and adopt other more modern, widely known and accepted.

This paper negotiates the Pontiac identity and the changes it has undergone over the years, but mainly with the relocation of the Pontiac from Pontus in Kilis region after the genocide and persecution suffered by the Turks. More specifically, it deals with the individual features that make up the Pontiac identity (such as the Pontian dialect, folk tradition, music, etc.) which are the connecting elements between Pontians and show the differences between them and the other collective identities of the country. Next, we study the evolution of the Pontiac identity and how much it has been preserved nowadays. Finally, we examine the relationship of the Pontian inhabitants of Kilis with the rest of its population, during the first years of the refugees' inhabitation and today as well.

The analysis of the above held with the help of the literature and the results of the research which was carried out for the purposes of the paper. The survey involved Pontian inhabitants of Kilis who answered questions regarding their identity.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη σημερινή εποχή «υπάρχει μια έξαρση των ταυτοτήτων (θρησκευτικών, εθνικών, πολιτισμικών, κοινωνικών) που είναι αποτέλεσμα της παγκοσμιοποίησης και της κατάρρευσης των εξισορροπητικών συστημάτων». Το μέλλον φαίνεται να είναι η μετάβαση από την εθνική-ατομοκεντρική ταυτότητα στη συλλογική ταυτότητα, σύμφωνα με τις Μαράτου-Αλιπραντή και Γαληνού (1999: 111,114).

Μια συλλογική ταυτότητα αποτελείται από πολλούς συνδυασμούς ατομικών ταυτοτήτων και η συγκρότηση μιας συλλογικής ταυτότητας ενισχύεται από την ύπαρξη μιας κοινής και μακρόχρονης παράδοσης (Ιντζεσίογλου, 1999: 179). Στην περίπτωση των Ποντίων το κοινό παρελθόν και η κοινή ιστορία υφίστανται μέχρι την γενοκτονία και τις μετακινήσεις. Η ποντιακή συλλογική ταυτότητα έχει δύο διαστάσεις. Η μία διάσταση έχει να κάνει με την θετική ταύτιση των μελών της κοινωνικής οντότητας και η δεύτερη διάσταση αναφέρεται στις μορφές δράσης που πηγάζουν από την ένταξη στην ομάδα. «Η μετεξέλιξη της ταυτότητας πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διαλεκτικής σχέσης της ομάδας με τον κοινωνικό της περίγυρο» (Βεργέτη, 2008: 107).

Ο σκοπός της εργασίας είναι να μελετήσει την ποντιακή ταυτότητα και τις μεταβολές που υπέστη μετά την γενοκτονία και τις μετακινήσεις του ποντιακού πληθυσμού στην Ελλάδα και στην περίπτωση μας στο νομό Κιλκίς, καθώς και την μετεξέλιξή της μετά από την ενσωμάτωση της στην ευρύτερη ελληνική εθνική ταυτότητα. Ακόμη στην εργασία εξετάζονται τα επιμέρους στοιχεία της ταυτότητας και το πώς αυτά γίνονται αντιληπτά από τους Πόντιους κατοίκους του Κιλκίς που συμμετείχαν στην έρευνα, καθώς επίσης και τον βαθμό που αυτά έχουν διατηρηθεί στο χρόνο. Αυτά θα παρουσιαστούν παράλληλα με την ανάλυση των ερωτηματολογίων που διανεμήθηκαν και απαντήθηκαν από τους Πόντιους κατοίκους του Κιλκίς. Πιο συγκεκριμένα:

- Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας γίνεται μια αναδρομή στην ιστορική εξέλιξη του Πόντου από την αρχαιότητα μέχρι και την περίοδο της γενοκτονίας και των αναγκαστικών και βίαιων μετακινήσεων των Ποντίων προς διάφορους προορισμούς ανάμεσα

στους οποίους ήταν και η Ελλάδα. Η βόρεια Ελλάδα και τα συνέπεια το Κιλκίς, ήταν αποδέκτες μεγάλου μέρους του προσφυγικού πλέον πληθυσμού. Γίνετε λοιπόν και μια σύντομη αναδρομή στην ιστορία της περιοχής του σημερινού νομού Κιλκίς.

- Στο δεύτερο κεφάλαιο δίνονται οι ορισμοί ορισμένων βασικών εννοιών που απασχολούν την μελέτη του ζητήματός μας όπως η έννοια της ταυτότητας, η έννοια της κουλτούρας, η έννοια της ετερότητας και της εθνικής και εθνοτοπικής ταυτότητας.
- Στο τρίτο κεφάλαιο περιγράφεται η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την ολοκλήρωση της εργασίας, καθώς και η μεθοδολογία της δειγματοληπτικής έρευνας και ανάλυσης.
- Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα επιμέρους χαρακτηριστικά της ποντιακής ταυτότητας όπως η διάλεκτος, η κουζίνα, η μουσική και ο χορός και η λαϊκή παράδοση (ήθη και έθιμα). Αναλύεται ταυτόχρονα η άποψη των κατοίκων του Κιλκίς για τα χαρακτηριστικά αυτά όσον αφορά τον βαθμό διατήρησής τους, την σημαντικότητά τους κλπ. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην προσφυγική ιδιότητα της ποντιακής ταυτότητας.
- Στο επόμενο δύο κεφάλαια αναλύεται η συγκρότηση της πολιτισμικής ταυτότητας των Ποντίων καθώς επίσης και οι μετεξελίξεις της με το πέρασμα του χρόνου. Γίνεται λόγος επίσης για την σχέση των Ποντίων του Κιλκίς με του υπόλοιπους κατοίκους του καθώς και για τις αλλαγές που αυτή υπέστη με το πέρασμα του χρόνου.

Τέλος, μετά την ανάλυση των παραπάνω ακολουθεί μια σύντομη ανακεφαλαίωση τους και μια σειρά συμπερασμάτων που προέκυψαν από τη θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση του θέματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο

Ιστορική αναδρομή

1.1 Η ιστορική πορεία του Πόντου

Ο Πόντος βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της Μικράς Ασίας και χωρίζεται από την υπόλοιπη με ψηλά βουνά (Αγτζίδης, 1991: 1). Το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα το μεγαλύτερο μέρος του Πόντου ανήκει στο βιλαέτι Τραπεζούντας και μερικά τμήματα του στα βιλαέτια Κασταμονής και Σεβάστειας. Γεωγραφικά ο Πόντος ξεκινάει από την Ινέπολη, περνάει από την Αμάσεια, Τοκάτη, Νικόπολη, Αργυρούπολη, Παιπούρτ, οροσειρά Σογανλού Ντάγ και φτάνει ως τα ρωσοτουρκικά σύνορα του 1914. Τα βόρεια σύνορα του Πόντου είναι ο Εύξεινος πόντος, τα ανατολικά είναι τα ρωσοτουρκικά σύνορα και τέλος τα δυτικά είναι η περιοχή της Σινώπης. Στην διάρκεια της ιστορίας του ο Πόντος απλωνόταν και στις γύρω περιοχές, η έκταση του υπολογίζεται σε 78.000 τ.χλμ, και ο πληθυσμός του 2.000.000 άτομα (Πελαγίδης, 2006: 21). Ο σύγχρονος Πόντος χωρίζεται στους εξής νομούς: Καρς (Kars), Αρνταχάν (Ardahan), Αρτβίν (Artvin), Ρίζε (Rize), Ερζερούμ (Erzurum), Μπαιπούρτ (Bayburt), Τραμπζόν (Trabzon), Γκιουμουσχανέ (Gumushane), Ερζινκιάν (Erzincan), Γκιρεσουν (Giresun), Ορντού (Ordu), Σιβιάς (Sivas), Σαμψούν (Samsun), Τικάτ (Tokat), Σινώπ (Sinop), Τσόρουμ (Corum), Αμάσεια (Amasya), Γιोजκάτ (Yozgat), Κασταμονού (Katsamonou), Τσάνγκιρι (Cankiri), Ζογκουλντάκ (Zonguldak), Μπόλου (Bolu) (Πελαγίδης, 2006: 23).

Στον Πόντο πριν την εποίκηση των Ελλήνων κατοικούσαν διάφοροι άλλοι λαοί όπως οι Κόλχοι ή Λαζοί, οι Λευκόσυροι (προς την Καππαδοκία), οι Χαλδαίοι (στην Χαλδία), οι γνωστοί Χάλυβες, οι Μοσσύνοικοι (μεταξύ Κερασούντας και Τρίπολης), οι Δρίλες, οι Μακρώνες, οι Κερκίτες, οι Ταόχοι, οι Φασιανοί (γύρω από το Φάση ποταμό), οι Παφλαγόνες, οι Τιβαρήνοι κ.ά. Η πρώτη ελληνική αποικία στον Πόντο ήταν η Σινώπη (αρχές 8^{ου} π.Χ. αι.). Με την ανάπτυξη της Σινώπης ιδρύθηκαν και άλλες ελληνικές αποικίες όπως η Τραπεζούντα, η Κερασούντα και τα Κοτύωρα (Ορντού). Η Τραπεζούντα

μάλιστα που ιδρύθηκε το 756 π.Χ. έγινε η μητρόπολη του ελληνισμού του Πόντου (Πελαγίδης, 2006: 28-30).

Στην Αλεξανδρινή περίοδο (323 π.Χ. μέχρι τη Ρωμαιοκρατία, 64 π.Χ.) οι ελληνικές πόλεις του Πόντου γνώρισαν ιδιαίτερη οικονομική και πολιτισμική ανάπτυξη και απέκτησαν μεγάλη πολιτική δύναμη. Παρομοίως και την περίοδο του ελληνιστικού βασιλείου του Πόντου (302-63 π.Χ.) ο ελληνισμός της περιοχής γνώρισε μεγάλη άνθηση. Το βασίλειο αυτό γνωστό και ως Μιθριδατικό βασίλειο είχε πρωτεύουσα την Αμάσεια και γνώρισε την μεγαλύτερη ακμή του όταν στο θρόνο του βρισκόταν ο Μιθριδάτης Στ' ο Ευπάτωρ (120-63 π.Χ.). Ο Μιθριδάτης Στ' ήθελε να δώσει ελληνικό χαρακτήρα στο κράτος του και προσπάθησε να το καταφέρει εξελληνίζοντας τους λαούς που το κατοικούσαν. Η φιλοδοξία του αυτή τον έφερε αντιμέτωπο με τη μεγάλη δύναμη της αποχής τους Ρωμαίους εναντίον των οποίων αναλαμβάνει και διεξάγει τους 4 γνωστούς «μιθριδατικούς πολέμους» από το 89 π.Χ. μέχρι το 63 π.Χ. . Αποτέλεσμα των εν λόγω πολέμων ήταν η πλήρης υποταγή του Πόντου στους Ρωμαίους.

Κατά την περίοδο της Ρωμαιοκρατίας (63 π.Χ.) ο Πόντος και η Βιθυνία αποτελούσαν μια επαρχία που περιλάμβανε τη Βιθυνία την Παφλαγονία και τον Πόντο. Οι σπουδαίες πόλεις του Πόντου (Σινώπη, Αμισός, Κερασούντα, Τραπεζούντα κ.ά.) συνεχίζουν την λαμπρή τους πορεία και σ' αυτή την περίοδο. Ο Πόντος παίρνει τη θέση του και παίζει το σπουδαίο ρόλο του στο ανατολικό τμήμα της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας επί Διοκλυτιανού (284-305 μ.Χ.). Από τότε προετοιμάζεται η ένταξη του στο βυζαντινό κράτος που αρχίζει τη λειτουργία του με το Μ. Κωνσταντίνο (306-337). Επί Ιουστινιανού το διοικητικό κέντρο μεταφέρεται στην Τραπεζούντα η οποία γίνεται το πολιτικό, στρατιωτικό, πνευματικό και οικονομικό κέντρο του Πόντου. Το 1204 ιδρύθηκε η αυτοκρατορία της Τραπεζούντας ή των μεγάλων Κομνηνών, όταν η Κων/πολη κατακτήθηκε από τους σταυροφόρους της 4^{ης} Σταυροφορίας. Μετά την άλωση της Πόλης και την κατάκτηση της Πελοποννήσου η αυτοκρατορία των Μεγαλοκομνηνών ήταν η μόνη ελληνική γη που είχε απομείνει ελεύθερη. Η περιοχή αυτή όμως ήταν πολύ σημαντική και γεωγραφικά και οικονομικά και έτσι μπήκε στο στόχαστρο του Σουλτάνου Μεχμέτ Β', ο οποίος και την κατέκτησε το 1461. Με την παράδοση της Τραπεζούντας στους Τούρκους άνοιξε ο δρόμος της κατάκτησης ολόκληρης της Μικράς Ασίας (Πελαγίδης, 2006: 31-42).

Το 1453 οι Οθωμανοί κατέλαβαν την Πόλη και το 1461 το τελευταίο ελληνικό κράτος την Αυτοκρατορία της Τραπεζούντας· όμως υπήρχαν κάποιες ελευθερίες στην ύπαιθρο του Πόντου καθώς για αρκετό καιρό μετά την κατάληψη της Τραπεζούντας οι Πόντιοι αντιστέκονταν στους Οθωμανούς. Η ζωή των Χριστιανών αλλάζει ριζικά μετά την κατάκτηση από τους Τούρκους (Αγτζίδης, 2005: 87-88).

Η Οθωμανική κατάκτηση του Πόντου μπορεί να χωριστεί σε τρεις περιόδους. Από την άλωση της Τραπεζούντας ως τα μέσα του 17^{ου} αι. όπου έχουμε μια περίοδο σταθεροποίησης της πλήρους κυριαρχίας στην περιοχή με τους Τούρκους να κρατούν ουδέτερη στάση απέναντι στους Έλληνες. Περνώντας στην δεύτερη περίοδο από τα μέσα του 17^{ου} αι. που κράτησε ως το τέλος του πρώτου Ρωσοτουρκικού πολέμου και τη συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή τα πράγματα αλλάζουν καθώς το ενδιαφέρον των Οθωμανών στρέφεται προς τη δύση και αφήνουν την Ανατολή στους τοπικούς άρχοντες. Τότε λοιπόν εγκαθιδρύεται φεουδαρχικό σύστημα και η θρησκευτική βία κατά των χριστιανών με εξισλαμισμούς. Η τελευταία περίοδος που φτάνει μέχρι το 1922 χωρίζεται σε δύο υποπεριόδους. Πρώτα η μία που ξεκινάει με την συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή και χαρακτηρίζεται από την προσπάθεια των τοπικών αρχόντων να μην εφαρμόσουν τους ευνοϊκούς προς τους χριστιανούς νόμους. Και η δεύτερη υποπερίοδος ξεκινάει από το 1908 με το κίνημα των Νεότουρκων και χαρακτηρίζεται από τον επιθετικό τουρκικό εθνικισμό που στοχεύει στην εθνική κάθαρση από τους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς που θα έκανε την πολυεθνική αυτή αυτοκρατορία ένα έθνος-κράτος (Αγτζίδης, 2005: 95-97).

Το πρώτο κύμα εξισλαμισμών εμφανίστηκε μετά την πτώση της Τραπεζούντας το 1461. Τότε εμφανίζεται και ο κρυπτοχριστιανισμός η επιφανειακή αποδοχή του Ισλάμ από τους χριστιανούς για την αποφυγή της βιαιότητας των τούρκων αλλά και της οικονομικής και κοινωνικής απαξίωσης. Οι κρυπτοχριστιανοί ονομάζονταν και Κρωμιώτες ή Κρωμλήδες, Σταυριώτες, κλωστοί και δίπιστοι. Με τις μεταρρυθμίσεις του Χάτι Χουμαγιούν επεδίωξαν να γίνουν και πάλι χριστιανοί (Αγτζίδης, 2005: 97-100).

1.2 Γενοκτονία και μετακινήσεις των Ελλήνων του Πόντου

Η Γενοκτονία, ο ξεριζωμός και η προσφυγιά είναι για τους Έλληνες γεγονότα που σημάδεψαν την ιστορία μας.

Από τον 17^ο κιόλας αιώνα γίνονταν διωγμοί και εκτουρκισμοί των Ελλήνων, όμως μετά το 1908 και το Τουρκικό Σύνταγμα τα πράγματα πήραν άσχημη τροπή. Οι διωγμοί πλέον γίνονται συστηματικά και με εντολή από υψηλές θέσεις και η βιαιότητα τους μοιάζει να κλιμακώνεται με το πέρασμα του χρόνου. Αρχικά, από το 1908 έως το 1912 οι διωγμοί, οι δολοφονίες κλπ. γίνονται μεμονωμένα. Από το 1912 έως το 1914 οι βαιοπραγίες και οι διωγμοί αυξάνονται και μεγάλοι ελληνικοί πληθυσμοί αναγκάζονται να κατευθυνθούν προς την Ελλάδα, τη Ρωσία και αλλού για να σωθούν. Κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο (1914-1918) η κατάσταση γίνεται τραγική. Λεηλασίες, σφαγές, πυρπολήσεις χωριών και πόλεων, εξορίες κατά των ελληνικών πληθυσμών αναγκάζουν όσους επιζούν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Η κορύφωση του δράματος του Μικρασιατικού Ελληνισμού ιδίως του ποντιακού συμπίπτει με την Κεμαλική περίοδο (1919-1922) οπότε και οι κτηνωδίες των Τούρκων δεν έχουν προηγούμενο. Στην περιοχή του πόντου μόνο εξοντώθηκαν 353.000 άτομα. Συνολικά από τον Ελληνισμό της Ανατολής (Θράκη, Μ. Ασία, Πόντο) εξοντώθηκαν γύρω στα 900.000 άτομα (1914-1924) (Πελαγίδης, 2006: 91-94).

Σύμφωνα με μια συνολική εκτίμηση του Πελαγίδη (2006), στον Καύκασο και στη Ν. Ρωσία κατέφυγαν: α) από το 1800 ως το 1914: 430.000 ορθόδοξοι Έλληνες του Πόντου, β) 1914-1919: 85.000 άτομα. Σύνολο: 515.000 ψυχές. Ο Ποντιακός αυτός ελληνισμός έχει εγκατασταθεί σε 287 χωριά και σε 30 περίπου πόλεις (Πελαγίδης, 2006: 179-184).

1.3 Οι πρόσφυγες στο Κιλκίς

Περίπου 1.500.000 πρόσφυγες φτάνουν στην Ελλάδα το 1922 μετά την Μικρασιατική καταστροφή. Εξ αυτών οι 400.000 περίπου προέρχονταν από τον Πόντο (Αγτζίδης, 2006: 275). Η έλευση προσφύγων στην Ελλάδα είχε ξεκινήσει από το 1912 αλλά οι πρώτοι Πόντιοι άρχισαν να φτάνουν το 1918 (Αγτζίδης, 1991: 103).

Η «Σύμβασις περί Ανταλλαγής Ελληνικών και Τουρκικών πληθυσμών» που υπογράφηκε στη Λοζάνη (3 Ιουλίου 1913) χώριζε τους ανθρώπους με ένα και μόνο κριτήριο, που ήταν η θρησκεία τους. Υποχρέωνε τους μουσουλμάνους (δηλ. Τούρκους) να μετεγκατασταθούν σε τουρκικά εδάφη και τους χριστιανούς (δηλ. Έλληνες) σε ελληνικά. Το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού είχε ήδη κάνει αυτή την αλλαγή αλλά η οριστικοποίηση αυτή έσβησε τις ελπίδες της παλιννόστησης (Γιαννακόπουλος, 2006: 259).

Για την ομαλή ένταξή τους στη νέα τους πατρίδα ξεκινά το έργο της (1912) η Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ) που αναλαμβάνει μαζί με την βοήθεια της ελληνικής πολιτείας την στήριξη των προσφύγων παρέχοντας τους βοήθεια (Πελαγίδης, 2006: 190). Τα προβλήματα της Ελλάδας όμως είναι πολλά και η άφιξη σχεδόν 1.500.000 εξαθλιωμένων ανθρώπων στις πόλεις και τα χωριά τις τα κάνει ακόμη μεγαλύτερα. Οι συνθήκες που ζουν οι πρόσφυγες είναι άθλιες και τα πρώτα πέντε χρόνια της εγκατάστασης τους μετακινούνται μέσα στη χώρα για να βρουν τον τόπο που τους ταιριάζει ώστε να ζήσουν αξιοπρεπώς. Θλιβερό στοιχείο της Κοινωνίας των Εθνών είναι πως το 20% των προσφύγων πέθανε στον πρώτο χρόνο εγκατάστασης στην Ελλάδα (Γιαννακόπουλος, 2006: 260-261).

Οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην Μακεδονία ήταν περίπου 55.000. Ένα μικρό μέρος τους ήταν στις επαρχίες Κιλκίς και Παιονίας του ως τότε νομού Θεσσαλονίκης (Εχέδωρος, 2007: 481). Από το σύνολο των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στο Κιλκίς οι 4.029 οικογένειες ήταν ποντιακές (1.026 στην Αξιούπολη και 3.003 στο Κιλκίς) (Εχέδωρος, 2007: 488).

1.4 Η ιστορική πορεία του Κιλκίς

Ο νομός Κιλκίς ιδρύθηκε το 1934 με το νόμο 6311/8-10-1934 (ΦΕΚ 341/8-10-1934) και καταργήθηκε το 2010 με το νόμο 3852/2010 (ΦΕΚ Α 87/7-6-2010) ο οποίος άλλαξε την διοικητική διαίρεση της χώρας και ονομάζεται Πρόγραμμα Καλλικράτης. Ο νομός Κιλκίς τότε μετονομάστηκε σε Περιφερειακή ενότητα Κιλκίς και ανήκει στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας. Η περιφερειακή ενότητα Κιλκίς έχει έκταση 2.505 τ.χλμ. και πληθυσμό 98.906 κατοίκους, σύμφωνα με την απογραφή του 2011 που διενήργησε η Ελληνική Στατιστική Αρχή. Η Περιφερειακή ενότητα Κιλκίς είναι κατά κύριο λόγο πεδινή περιοχή και συνορεύει με τις εξής περιοχές: Βόρεια με τη Π.Γ.Δ.Μ, νότια με την Περιφερειακή ενότητα Θεσσαλονίκης, ανατολικά με την Περιφερειακή ενότητα Σερρών και δυτικά με την Περιφερειακή ενότητα Πέλλης. Το όνομα του Κιλκίς έχει κοινή ρίζα με το όνομα του ποταμού που το διασχίζει δηλαδή τον Γαλλικό ποταμό (Gallicum ή Callicum) (Εχέδωρος, 2007: 427)

Σύμφωνα με ευρήματα από διάφορες ανασκαφές στην περιοχή του σημερινού νομού Κιλκίς -η περιοχή μεταξύ του όρους Πάικο και του όρους Κρούσια στα δυτικά και ανατολικά αντίστοιχα και μεταξύ της λίμνης Δοϊράνης και της λίμνης Πικρολίμνης στα βόρεια και νότια αντίστοιχα- άρχισε να κατοικείται από τη νεολιθική εποχή (Σακελλαρίου, 1994: 33). Τα διάφορα ευρήματα μαρτυρούν οικισμούς και νεκροταφεία από τη νεολιθική εποχή, την εποχή του χαλκού αλλά και την εποχή του σιδήρου. Οι οικισμοί αυτοί βρίσκονται κυρίως στην κοιλάδα του Αξιού ποταμού (Αξιοχώρι, Καστανάς), αλλά και πιο ανατολικά (Τσαουσίτσα, Καλίνδρια) (Σακελλαρίου, 1994: 33, 39, 40). Μετά την ίδρυση του Μακεδονικού Βασιλείου η περιοχή του σημερινού Κιλκίς εντάσσεται σε αυτό και ακολουθεί την ιστορική πορεία της Μακεδονίας (Σακελλαρίου, 1994: 118).

Ο πρώτος βασιλιάς του Μακεδονικού βασιλείου Περδίκκας Α' έμεινε στον θρόνο το πρώτο μισό του 7^{ου} αιώνα. Τον Περδίκκα Α' διαδέχτηκαν διάφοροι βασιλείς όμως ο Φίλιππος Β' (359-336 π.Χ.) ήταν αυτός που έκανε το βασίλειο πιο ισχυρό (Παλιούρας, 1995: 20-25). Μετά το θάνατο του Φιλίππου Β' τον διαδέχτηκε ο γιός του Αλέξανδρος (336-323 π.Χ.) ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως «Μέγας» αφού κατάφερε να κάνει την Μακεδονία το ισχυρότερο βασίλειο κατακτώντας σχεδόν όλο τον τότε γνωστό κόσμο (Παλιούρας, 1995: 29-). Μετά τον πρώιμο θάνατο του Αλεξάνδρου (323 π.Χ.)

ακολούθησαν οι Ελληνιστικοί χρόνοι με διάφορους βασιλείς να κυβερνούν την Μακεδονία και τελικά να την χάνουν μετά τον Γ' Μακεδονικό πόλεμο (168 π.Χ.) από τους Ρωμαίους (Παλιούρας, 1995: 46, 63-64). Η περιοχή μας συνεχίζει να αλλάζει χέρια μέσα στους αιώνες και περνάει στην Βυζαντινή αυτοκρατορία μέχρι την άλωση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους το 1430 μ.Χ. (Παλιούρας, 1995: 79-80, 121).

Η ακριβής ημερομηνία κατάληψης της περιοχής του Κιλκίς από τους Τούρκους ορίζεται με την κατάκτηση του Γυναικοκάστρου το 1383 (Εχέδωρος, 2007: 221). Κατά την Τουρκοκρατία η Μακεδονία χωριζόταν διοικητικά σε τρία μεγάλα θέματα που ονομάζονταν Βιλαέτια. Ήταν το Βιλαέτι Θεσσαλονίκης, το Βιλαέτι Μοναστηρίου και το Βιλαέτι Κοσσυφοπεδίου. Κάθε Βιλαέτι χωριζόταν σε Σαντζάκια, αυτά σε καζάδες και αυτοί σε Ναχιγιέδες. Ο σημερινός νομός Κιλκίς ανήκε στο Σαντζάκι Θεσσαλονίκης και απαρτιζόταν εξ ολοκλήρου από τον καζά Αβρέτ Χισσάρ (Γυναικόκαστρο) και τμήματα των καζάδων Γιαννιτσών, Δοϊράνης και ελάχιστα τμήματα των καζάδων Θεσσαλονίκης, Λαγκαδά και Πετριτσίου (Εχέδωρος, 2007: 240). Το Γυναικόκαστρο ήταν ο πιο σημαντικός οικισμός της εποχής εκείνης καθώς ήταν διοικητικό και εμπορικό κέντρο από τα μεταβυζαντινά χρόνια. Άλλες σημαντικές κομποπόλεις της εποχής ήταν η Γουμέντσα και η Δοϊράνη που ήταν πρωτεύουσες των υπόλοιπων καζάδων που αποτελούσαν την περιοχή του σημερινού νομού Κιλκίς (Εχέδωρος, 2007: 240-241).

Οι Έλληνες του Κιλκίς συμμετείχαν πολύ ενεργά και την επανάσταση κατά των Οθωμανών που ξεκίνησε το 1821 και γι' αυτό είχαν πολλές καταστροφές και πολλά θύματα στην περιοχή τους (Εχέδωρος, 2007: 235). Οι Τούρκοι τιμώρησαν όσους επαναστάτησαν, με καταστροφές, λεηλασίες, διωγμούς και εξισλαμισμούς ιδιαίτερα το διάστημα 1824 με 1832. Παρότι λοιπόν η επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους, η βόρεια Ελλάδα στην οποία ανήκει και η περιοχή που μας ενδιαφέρει συνέχιζε να υπομένει τον τουρκικό ζυγό (Εχέδωρος, 2007: 239).

Με το πέρασμα του χρόνου και με την Τουρκική βιαιότητα να κατευνάζεται εμφανίζεται στην περιοχή του Κιλκίς η Βουλγαρική προπαγάνδα που σκοπό είχε την Βουλγαρική ανεξαρτησία. Το έδαφος στο Κιλκίς ήταν πρόσφορο για την βουλγαρική προπαγάνδα η οποία έδρασε για χρόνια ιδρύοντας σχολεία, εκκλησίες και βουλγαρικές κοινότητες με αποκορύφωμα την Συνθήκη του Αγ. Στεφάνου (1878). Η συνθήκη αυτή που υπογράφηκε μετά το τέλος του Ρωσοτουρκικού πολέμου (1877-78) από τον Ρώσο πρεσβευτή Ιγνάτιεφ, όριζε πως η βόρειος και κεντρική Μακεδονία εκτός της

Θεσσαλονίκης και της Χαλκιδικής θα ανήκουν στην Μεγάλη Βουλγαρία. Φυσικά αυτή η ενέργεια δεν έγινε αποδεκτή από τους κατοίκους των περιοχών αυτών οι οποίοι κατά χιλιάδες περικύκλωναν τις Μητροπόλεις διαμαρτυρόμενοι και ζητώντας όπλα για επανάσταση. Τότε επενέβησαν οι Ευρωπαϊκές Δυνάμεις με την Συνθήκη του Βερολίνου (1878) και ανέτρεψαν τα σχέδια του Ιγνάτιεφ (Εχέδωρος, 2007: 245-252).

Στα επόμενα χρόνια παρατηρείται η εγκατάσταση σλαβικών φύλων στα βόρεια τμήματα της Μακεδονίας και σχετική αλλοίωση του εθνολογικού χαρακτήρα των περιοχών αυτών (Εχέδωρος, 2007: 254). Με τον ερχομό του 20^{ου} αιώνα και αφού είχαν αποτύχει να εντάξουν την Μακεδονία στα Βουλγαρικά εδάφη, οι Βούλγαροι αλλάζουν τακτική και διεισδύουν στα μακεδονικά εδάφη με ένοπλες ομάδες με σκοπό τον εκβουλγαρισμό των Ελλήνων της περιοχής (Εχέδωρος, 2007: 297). Η ελληνική αντίσταση ξεκινάει το 1902 με την ίδρυση της «Φιλικής εταιρίας» στη Γευγελή με σκοπό την απελευθέρωση (η ιδέα ήταν του Χ. Δέλλιου) (Εχέδωρος, 2007: 299-300). Ο Μακεδονικός Αγώνας που ακολούθησε τα επόμενα χρόνια έληξε το 1908 με υπεροχή του ελληνικού στοιχείου έναντι του βουλγαρικού στην περιοχή του Κιλκίς όπως και στην υπόλοιπη Μακεδονία (Εχέδωρος, 2007: 349-350).

Παρά τις διαφορές όμως των βαλκανικών κρατών που έκαναν την Τουρκία να κοιμάται ήσυχη τα πράγματα αλλάζουν. Το κίνημα των Νεότουρκων αναγκάζει τη Βουλγαρία, την Ελλάδα, το Μαυροβούνιο και τη Σερβία να συνεργαστούν εναντίον της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο πόλεμος (Α' Βαλκανικός) ξεκινά το 1912 (Παπαρρηγόπουλος, 2009: 105-106) και τελειώνει με τη Συνθήκη του Λονδίνου (1913) μεταξύ των νικητών Βαλκανίων και ηττημένων Οθωμανών. Η συνθήκη προέβλεπε ανάμεσα σε άλλα πως όλα τα ευρωπαϊκά εδάφη που είχαν στην κατοχή τους οι Τούρκοι θα επέστρεφαν στους συμμάχους (Παπαρρηγόπουλος, 2009: 122). Στο μοίρασμα των κερδισμένων εδαφών οι σύμμαχοι δεν έβρισκαν λύση καθώς η Βουλγαρία ζητούσε πολλά ελληνικά αλλά και σερβικά εδάφη και ο Β' Βαλκανικός πόλεμος δεν θα αργούσε. Το 1913 λοιπόν Σέρβοι και Έλληνες υπογράφουν συνθήκη ειρήνης που είχε κυρίως αμυντικό χαρακτήρα αλλά μετά τις προκλήσεις της Βουλγαρίας τάσσονται εναντίον της και ο Β' Βαλκανικός πόλεμος ξεκινά (17 Ιουνίου 1913). Η περιοχή του Κιλκίς είχε πρωταγωνιστικό ρόλο σε αυτόν τον πόλεμο αφού στα εδάφη του δόθηκαν πολλές σημαντικές μάχες κατά των Βουλγάρων όπως: η διπλή μάχη Κιλκίς-Λαχανά και η μάχη της Δοϊράνης. Το τέλος αυτού του πολέμου ήρθε με την υπογραφή της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (28 Ιουλίου 1913) μεταξύ των ηττημένων Βουλγάρων και των νικητών

συμμάχων και προέβλεπε τα εξής σύνορα για την Ελλάδα: στα βόρεια από Μοναστύριο και Φλώρινα, περνούσε νότια από τη Γευγελή και κατέληγε βορειοανατολικά της Δράμας (Παπαρρηγόπουλος, 2009: 123-128). Την εποχή αυτή λοιπόν εντάσσεται και η περιοχή του Κιλκίς στο Ελληνικό Κράτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Θεωρητική προσέγγιση - Ορισμοί και βασικές έννοιες

2.1 Η έννοια της ταυτότητας

Ο ορισμός της έννοιας της «ταυτότητας» είναι μια δύσκολη διαδικασία, γιατί είναι μια έννοια που χαρακτηρίζεται από πολυσημία και ρευστότητα (Cuche, 2001: 146). Ταυτότητα σημαίνει ομοιότητα ή ισότητα αλλά και διαφορά ανάμεσα σε άτομα, ομάδες, απόψεις, αντικείμενα και σύμβολα. Ταυτότητα είναι αυτό που ο καθένας υποστηρίζει ότι είναι, αλλά στην πραγματικότητα την ταυτότητα ορίζουν αυτοί που οριοθετούν, διαμορφώνουν και εξουσιάζουν γιατί είναι η δύναμη και όχι το δίκιο του ισχυριζόμενου που θα επαληθεύσει τους ισχυρισμούς του για την ταυτότητα (Brúζας, 2005: 169).

Η έννοια της ταυτότητας πρωτοεμφανίστηκε μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στη φιλοσοφία και αντιμετωπίστηκε ως μνήμη, ως δέσμη αντιλήψεων, ως τίμημα της πάλης για αναγνώριση. Έπειτα πέρασε και στις κοινωνικές επιστήμες όπως την ψυχολογία, την κοινωνική ψυχολογία και την ανθρωπολογία. Η ψυχολογία ασχολείται με την ατομική ταυτότητα, δηλαδή με τη διαδικασία με την οποία ο «Εαυτός» συγκροτείται σε σχέση με τον «Άλλο». Η κοινωνική ψυχολογία ασχολείται με την ταυτότητα σε επίπεδο ομάδων (συλλογικές ταυτότητες). Η ανθρωπολογία τέλος ασχολείται με τις πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα σε κοινωνίες (πολιτιστικές ταυτότητες). Ατομική, συλλογική και πολιτισμική ταυτότητα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Το πρόβλημα είναι πώς όλες της οι πλευρές ενώνονται έχοντας υπόψιν ότι η ταυτότητα δεν γεννιέται από ένα μόνο άτομο, ούτε από ένα απλό προϊόν των κοινωνικών μορφών αλλά συγκροτείται από ένα σύνολο πολύπλοκων σχέσεων (Brúζας, 2005: 170-171).

Η ταυτότητα είναι μια κατασκευή που είναι δημιούργημα μακρόχρονων και πολύπλοκων ιστορικών, κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών διαδικασιών. Δεν είναι σταθερή και στάσιμη ούτε και αμετάκλητη. Η ταυτότητα είναι το αποτέλεσμα της αδιάκοπης τριβής ανάμεσα στα άτομα και τις ομάδες και διαμορφώνεται σε μεγάλο

βαθμό από την αντίληψη των άλλων ατόμων ή ομάδων για το άτομο ή την ομάδα (Βρύζας, 2005: 183-184).

2.2 Η έννοια της κουλτούρας

Ο όρος κουλτούρα έχει πολλές σημασίες και εμφανίζεται για πρώτη φορά με την έννοια της καλλιέργειας του πνεύματος τον 16^ο αιώνα. Η έννοια αυτή είναι ασαφής και χρησιμοποιείται με ποικίλους τρόπους αποδίδοντας διαφορετικές ερμηνείες. Για τους ανθρωπολόγους η κουλτούρα είναι ταυτόχρονα ένα σύστημα σκέψης ένα σύστημα αξιών και ένα σύστημα κανόνων (Βρύζας, 2005: 173).

Όπως αναφέρει και ο Βρύζας (2005: 174-175), η έννοια της κουλτούρας σήμερα δεν είναι μόνο οι τέχνες και τα γράμματα αλλά σηματοδοτεί ένα συγκεκριμένο τρόπο ζωής. Ο Ρ. Ουίλλιαμς αλλά και άλλοι συγγραφείς συνδέουν την κουλτούρα με τις πρακτικές της καθημερινής ζωής. Η κουλτούρα είναι μια συνολική κοινωνική διαδικασία και διαμορφώνει τρόπους ζωής. Υπάρχουν τρία επίπεδα της κουλτούρας σύμφωνα με τον Ρ. Ουίλλιαμς: η βιωμένη κουλτούρα, η καταγραμμένη κουλτούρα και η κουλτούρα επιλεκτικής παράδοσης. Η πρώτη είναι η κουλτούρα της καθημερινής ζωής όπως την αντιλαμβάνεται κάποιος σε ένα συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, η δεύτερη περιλαμβάνει την τέχνη και τα καθημερινά γεγονότα μιας εποχής και η τρίτη είναι αυτή που ενώνει την βιωμένη κουλτούρα με τις κουλτούρες διαφορετικών εποχών.

Ο Βρύζας (2005:174) αναφέρει: «Η κουλτούρα δεν είναι μια στατική οντότητα a priori δεδομένη που αναπαράγεται από γενιά σε γενιά. Δεν είναι μια σταθερή κληρονομιά πεποιθήσεων και αξιών που μεταβιβάζεται χωρίς να αλλάζει περιεχόμενο. Είναι ένα σύστημα νοημάτων μια δομή κατανόησης που κατευθύνει τη δράση των ατόμων και ταυτόχρονα κατευθύνεται απ' αυτήν. Η κουλτούρα δεν είναι μια ανεξάρτητη μεταβλητή που καθορίζει τις κοινωνικές δραστηριότητες. Δεν έχει αυτόνομη ύπαρξη αλλά αποτελεί συστατικό στοιχείο της κοινωνικής δράσης και δεν μπορεί να συλληφθεί έξω απ' αυτήν. Συνδεόμενη με την κοινωνική δράση μεταβάλλεται μαζί της».

2.3 Ταυτότητα και ετερότητα

Τι σημαίνει ο όρος «εαυτός»; Σύμφωνα με τον Jenkins (2007:59), υπάρχουν τέσσερα βασικά νοήματα: Αρχικά επισημαίνεται η ομοιομορφία (ταυτόσημος), στη συνέχεια αναφέρεται στην ατομικότητα, που είναι η διαφορά από τους Άλλους αλλά και η «εσωτερική» ομοιότητα με την πάροδο του χρόνου. Εν συνεχεία, γίνεται λόγος για την ενδοσκόπηση και τέλος για την ανεξαρτησία και την αυτόνομη ενέργεια. Τα νοήματα αυτά του όρου «εαυτός» συμπίπτουν με τα νοήματα της ταυτότητας. Ο ορισμός του Jenkins για τον «εαυτό» είναι: «..αναστοχαστική αίσθηση από ένα άτομο της ιδιαίτερης ταυτότητας του, η οποία έχει συγκροτηθεί ως προς τους Άλλους όσον αφορά τις ομοιότητες και τις διαφορές, αίσθηση δίχως την οποία το άτομο δεν θα ήξερε ποιος είναι και συνεπώς δεν θα ήταν σε θέση να δρα».

Ο άνθρωπος είναι ένα κοινωνικό ον και αυτό σημαίνει ότι το Εγώ δεν υφίσταται χωρίς το Εσύ. Δεν υπάρχει Εαυτός αν δεν υπάρχουν σχέσεις με Άλλους. Χωρίς τους Άλλους και την αναγνώριση από αυτούς δεν μπορεί να επιτευχθεί η πληρότητα και η ολοκλήρωση του εαυτού. Έτσι λοιπόν καθίσταται απαραίτητη η αποδοχή της ταυτότητας του Άλλου. Για να καθορίσουμε και να κατανοήσουμε την δική μας ταυτότητα πρέπει να κατανοήσουμε και να αποδεχτούμε την ταυτότητα του Άλλου (Βρύζας, 2005: 182).

Είναι σημαντικό το ποιοι είμαστε και το πώς μας βλέπουν οι Άλλοι, αλλά ο καθορισμός της ταυτότητας δεν είναι μόνο ζήτημα συναναστροφών. Σαφώς επηρεάζει τον ατομικό βίο αλλά επιπλέον διακυβεύεται η συλλογικότητα και η ιστορία (Jenkins, 2007: 25).

2.4 Τοπική και εθνοτοπική ταυτότητα

Η τοπική ταυτότητα είναι δηλωτική της συνείδησης ατόμων που κατοικούν σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή ότι μεταξύ τους υπάρχει σύνδεση και αποτελούν ένα ξεχωριστό κοινωνικό σύνολο το οποίο είναι πολιτισμικά ιδιαίτερο και διαφορετικό από τα άλλα. Η τοπική ταυτότητα γίνεται πιο εμφανής όταν κάποιος είναι μακριά από τον τόπο καταγωγής του και όχι όταν κατοικεί σε αυτόν. Αυτό γίνεται γιατί ο τρόπος ζωής και ότι έχει συκρατήσει από την συναναστροφή με την οικογένεια τους αλλά και την κοινότητα του, του παρέχει μια αίσθηση ασφάλειας στο ξένο περιβάλλον. Όσο πιο απομονωμένος γεωγραφικά είναι ο τόπος καταγωγής και όσο πιο διαφορετικά είναι τα ήθη και έθιμά του τόσο ισχυρότερη είναι και η τοπική ταυτότητα (Βεργέτη, 2000: 52-54).

Η τοπική συλλογική ταυτότητα προϋποθέτει γεωγραφικό χώρο αναφοράς στον οποίο εξελίσσονται διαχρονικά τα πολιτισμικά πρότυπα. Υπάρχουν όμως και ομάδες πληθυσμών με συγκεκριμένη εθνική ταυτότητα αλλά με ιδιαίτερα τοπικά-πολιτισμικά πρότυπα χωρίς όμως να έχουν υπαρκτό γεωγραφικό χώρο αναφοράς. Η έλλειψη του γεωγραφικού χώρου αναφοράς αποκλείει τον χαρακτηρισμό της ταυτότητας των ομάδων αυτών ως τοπική. Η Βεργέτη (2000: 56-57), θεωρεί ότι οι ομάδες αυτές μπορούν να χαρακτηριστούν ως εθνοτοπικές ομάδες και άρα η ταυτότητα τους, εθνοτοπική. Ως εθνοτοπική ταυτότητα μπορεί να οριστεί η ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας που είναι μέλος ενός ευρύτερου έθνους αλλά μεταναστεύει μαζικά χωρίς τη δυνατότητα μαζικής επιστροφής στον τόπο καταγωγής της.

Στην κατηγορία των εθνοτοπικών ομάδων ανήκει και ο ποντιακός ελληνισμός ο οποίος μεταναστεύει βιαίως από τον Ιστορικό Πόντο στον ελλαδικό χώρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο

Η μεθοδολογία της εργασίας

Η εκπόνηση της παρούσας εργασίας είναι αποτέλεσμα της επεξεργασίας πρωτογενών και δευτερογενών δεδομένων. Τα πρωτογενή δεδομένα συλλέχθηκαν από την δειγματοληπτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε και αναλύεται παρακάτω. Τα δευτερογενή δεδομένα προέρχονται από την σχετική με το θέμα βιβλιογραφία. Οι βιβλιοθήκες που φάνηκαν χρήσιμες στην αναζήτηση της κατάλληλης βιβλιογραφίας είναι οι εξής: Βιβλιοθήκη του Χαροκοπείου Πανεπιστημίου Αθηνών, βιβλιοθήκη Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Δημοτική βιβλιοθήκη Θεσσαλονίκης και Δημοτική βιβλιοθήκη Κιλκίς. Τέλος, η αναζήτηση στο διαδίκτυο υπήρξε επίσης χρήσιμη.

3.1 Η μεθοδολογία της δειγματοληπτικής έρευνας

Εκτός από την αναζήτηση στην υπάρχουσα βιβλιογραφία και την χρήση δευτερογενών δεδομένων, κρίνεται απαραίτητη και η έρευνα πεδίου για την καλύτερη περιγραφή της Ποντιακής ταυτότητας. Γι' αυτόν τον λόγο χρησιμοποιήθηκαν ερωτηματολόγια που αναζητούσαν τις σκέψεις και τις απόψεις των Ποντίων κατοίκων του Κιλκίς για την ταυτότητά τους. Ρωτήθηκαν για τα χαρακτηριστικά της ταυτότητας αυτής, αλλά και για την διατήρηση της με το πέρασμα του χρόνου, καθώς και για την διαφοροποίησή τους σε σχέση με «άλλους» εξ αιτίας της ταυτότητάς τους.

Το πρώτο βήμα της δειγματοληπτικής διαδικασίας σύμφωνα με την Κυριαζή (2009: 108) είναι ο προσδιορισμός του πληθυσμού που αφορούν τα αποτελέσματα της έρευνας. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο πληθυσμός αυτός είναι όλοι οι Πόντιοι κάτοικοι του Νομού Κιλκίς. Από αυτόν τον πληθυσμό λοιπόν επιλέχθηκε ένα δείγμα 100 ατόμων (ενηλίκων ανδρών και γυναικών) με την μέθοδο του διαθέσιμου δείγματος -άτομα που είναι διατεθειμένα να απαντήσουν στην έρευνα- (Κυριαζή, 2009: 117-118). Πιο

συγκεκριμένα οι ερωτηθέντες είναι κάτοικοι της πόλης του Κιλκίς αλλά και των χωριών: Παλιό Αγιονέρι, Πολύκαστρο, Δροσάτο και Κορυφή. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι η μέθοδος του διαθέσιμου δείγματος δεν χρησιμοποιεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα και γι' αυτό μια γενίκευση των αποτελεσμάτων θα ήταν βεβιασμένη. Ωστόσο, μας δίνει μια ικανοποιητική εικόνα για το ζήτημά μας.

Η μέθοδος δειγματοληψίας που χρησιμοποιήθηκε στην παρούσα έρευνα είναι το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο καθώς επιτρέπει την συλλογή στοιχείων από μεγάλο αριθμό ατόμων κάνοντας πιο εύκολη την ποσοτικοποίηση και στατιστική ανάλυση των δεδομένων (Κυριαζή, 2009: 119). Τα ερωτηματολόγια αποτελούνταν από κλειστές και ανοιχτές ερωτήσεις. Οι κλειστές ερωτήσεις έχουν προκαθορισμένες από τον ερευνητή απαντήσεις και οι ανοιχτές επιτρέπουν μια πιο ελεύθερη διατύπωση στην απάντηση του ερωτώμενου και που σκοπό έχουν την πληρέστερη και σε βάθος κατανόηση των θεμάτων (Κυριαζή, 2009: 127). Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από τρεις ενότητες. Η πρώτη ενότητα καταγράφει κάποια προσωπικά στοιχεία του ερωτώμενου που θα διαμορφώσουν το προφίλ του. Η δεύτερη ενότητα εστιάζει στην ποντιακή ταυτότητα, τα χαρακτηριστικά της και την διατήρησή της. Τέλος η τρίτη ενότητα αποτελείται από ερωτήσεις που αφορούν την μετακίνηση των ποντίων από τον Πόντο στο Νομό Κιλκίς.

Για την στατιστική επεξεργασία των συλλεχθέντων δεδομένων χρησιμοποιήθηκε στο πρόγραμμα Excel. Στην πορεία της εργασίας θα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της επεξεργασίας σε πίνακες και διαγράμματα σε συνδυασμό με την ανάλυσή τους. Το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή των πρωτογενών δεδομένων παρουσιάζεται στο τέλος της εργασίας (Παράρτημα Α').

3.2 Τα στοιχεία του δείγματος

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας διανεμήθηκε σε διαθέσιμο δείγμα 100 ατόμων και διανεμήθηκαν κατά την περίοδο Ιούνιος 2014 – Μάρτιος 2015. Όλοι οι ερωτηθέντες είναι μόνιμοι κάτοικοι του Νομού Κιλκίς. Οι 50 είναι κάτοικοι του Παλαιού Αγιονερίου, και οι υπόλοιποι 50 είναι κάτοικοι της πόλης του Κιλκίς, του Δροσάτου, της Κορυφής και του Πολυκάστρου Κιλκίς. Στους πίνακες που ακολουθούν εμφανίζονται κάποια στοιχεία (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, εργασία) που διαμορφώνουν το κοινωνικό προφίλ των ερωτηθέντων.

Πίνακας 3.2.1 Φύλο και ηλικιακή σύνθεση του δείγματος

Ηλικίες	Άντρες	Γυναίκες
18-30	5	14
31-40	6	11
41-50	7	9
51-60	8	7
61-70	7	8
70+	9	9
Σύνολο	42	58

Πίνακας 3.2.2 Μορφωτικό επίπεδο του δείγματος

Επίπεδο εκπαίδευσης	Σύνολο
Απολυτήριο Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης	27
Απολυτήριο Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	38
Πτυχίο Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης(ΑΕΙ/ΤΕΙ)	15
Απολυτήριο Τεχνικής σχολής/ΙΕΚ	9
Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό	4
Άλλο	7

Πίνακας 3.2.3 Απασχόληση του δείγματος

Είδος απασχόλησης	Σύνολο
Μισθωτός	23
Ελεύθερος επαγγελματίας	7
Φοιτητής	6
Συνταξιούχος	32
Οικιακά	15
Άνεργος	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

Η Ποντιακή ταυτότητα

«Ο ιδιαίτερος πολιτισμός των Ποντίων βιώνεται ως ελληνικός και οριοθετούσε κοινωνικά την ταυτότητα διαφοροποιώντας και αντιδιαστέλλοντας τους Έλληνες της περιοχής από τον περιβάλλοντα αλλοεθνή κοινωνικό χώρο με την θρησκεία, τη γλώσσα και γενικότερα τον τρόπο ζωής» αναφέρει η Βεργέτη (2008:108).

Η ποντιακή ταυτότητα στην Ελλάδα είναι μια ενδοεθνική διαφοροποίηση. Το κοινό παρελθόν αλλά και ο τρόπος που οι Πόντιοι εισήλθαν στην Ελλάδα και μπήκαν στην διαδικασία ένταξης και προσαρμογής στην ευρύτερη ελληνική εθνική ομάδα καθώς επίσης και οι σχέσεις τους σε οικονομικό, ιδεολογικό και πολιτιστικό επίπεδο προσδίδουν στην ποντιακή ταυτότητα μια κοινωνικοψυχολογική αίσθηση ταύτισης. Η μετανάστευση και η σχέση του ποντιακού ελληνισμού με την ευρύτερη ελληνική εθνική ομάδα είναι τα αίτια διαμόρφωσης της ποντιακής ταυτότητας. Ο κοινός τόπος καταγωγής των Ποντίων στην Ελλάδα είναι στοιχείο αυτόαναγνώρισης αλλά και ετεροαναγνώρισης. Όσον αφορά την ατομική ταυτότητα των Ποντίων στην Ελλάδα επηρεάζεται από το κοινό παρελθόν, την βίαιη μετακίνηση και τις κοινές δυσκολίες με τον ερχομό τους στην Ελλάδα. Σε αυτό πρέπει να προστεθούν και τα διακριτικά πολιτισμικά πρότυπα των Ποντίων που τους διαφοροποιούν από τους υπόλοιπους Έλληνες και δημιουργούν κοινωνική συνοχή μεταξύ τους (Βεργέτη, 2008: 108)

4.1 Τα επιμέρους στοιχεία της ποντιακής ταυτότητας

4.1.1 Η Ποντική διάλεκτος

Η Ποντιακή διάλεκτος ήταν η μορφή της ελληνικής που μιλούσαν οι ελληνοφώνοι κάτοικοι του Πόντου. Ο γεωγραφικός χώρος που μιλούσαν τα ποντικά στη Μ. Ασία ήταν μεγάλος και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη διάφορων διαλεκτικών κατά τύπους. Κάποιες βασικές διαλεκτικές που ξεχώριζαν είναι: Το ιδίωμα της Αμισού, της Ινέπολης, του Σεμέν, της Σάντας, της Σινώπης, της Οινόης, των Σουρμένων, της Αργυρούπολης, της Τραπεζούντας, της Τρίπολης, της Κερασούντας κ.α. Η Ποντιακή διάλεκτος είναι αρχαιοελληνική αλλά απομονώθηκε από τον ελληνικό κόσμο για γεωγραφικούς και ιστορικούς λόγους (Κεσόπουλος, 2006: 220).

Η Ποντιακή διάλεκτος, «το ορωμαίκον η καλατζή», σχηματίστηκε από τον κορμό της γλώσσας των Ιώνων εποίκιστών του Πόντου (7^{ος}- 6^{ος} π.Χ. αι.), στην οποία ενσωματώθηκαν με το πέρασμα των χρόνων γλωσσικά στοιχεία της κοινής αλεξανδρινής εποχής, της μεσαιωνικής, της βυζαντινής, της βενετσιάνικης, της γεωργιανής, της τουρκικής και της ρωσικής. Διαδόθηκε πρώτα προφορικά μέσα από τα ακριτικά τραγούδια του Πόντου και στη συνέχεια διαμορφώθηκε σε γραπτό λόγο μετά τα μέσα του 19ου αιώνα (Χατζηθεοδωρίδης, 2013: 30).

Χαρακτηριστικά της Ποντιακής διαλέκτου στη φωνητική είναι η συχνή διατήρηση της αρχαίας προφοράς του «ι» σαν «ε», η διατήρηση του τελικού «ν», η παχιά προφορά σαν «σε» και «σι» του «χε» και «χι», το σύμπλεγμα «σφ» γίνεται «σπ», το σύμπλεγμα «στ» στους τύπους στη, στο, στα κλπ. χάνει το «τ» (Κεσόπουλος, 2006: 220-221).

Όπως είναι λογικό οι πρώτοι Πόντιοι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα χρησιμοποιούσαν αποκλειστικά την Ποντιακή διάλεκτο για την επικοινωνία τους και έτσι η επικοινωνία με τους ντόπιους ήταν δύσκολη. Με το πέρασμα του χρόνου, την εκπαίδευση, τα Μ.Μ.Ε., την αστυφιλία και τον θάνατο των περισσότερων Ποντίων πρώτης γενιάς η χρήση της διαλέκτου ελαχιστοποιήθηκε. Στη σημερινή εποχή όσοι γνωρίζουν και χρησιμοποιούν την ποντιακή διάλεκτο το κάνουν έχοντας πάντα σαν βασική γλώσσα επικοινωνίας την νεοελληνική. Ορισμένες περιστάσεις που χρησιμοποιούν την Ποντιακή διάλεκτο είναι ο χαιρετισμός, η έναρξη μεταξύ τους

συζήτησης, φράσεις και παροιμίες που δεν υπάρχουν στα νεοελληνικά. Οι περιστάσεις επικοινωνίας, κατά τις οποίες χρησιμοποιείται αποκλειστικά η ποντιακή διάλεκτος μεταξύ των ομιλητών της ποντιακής, είναι οι παρακάτω:

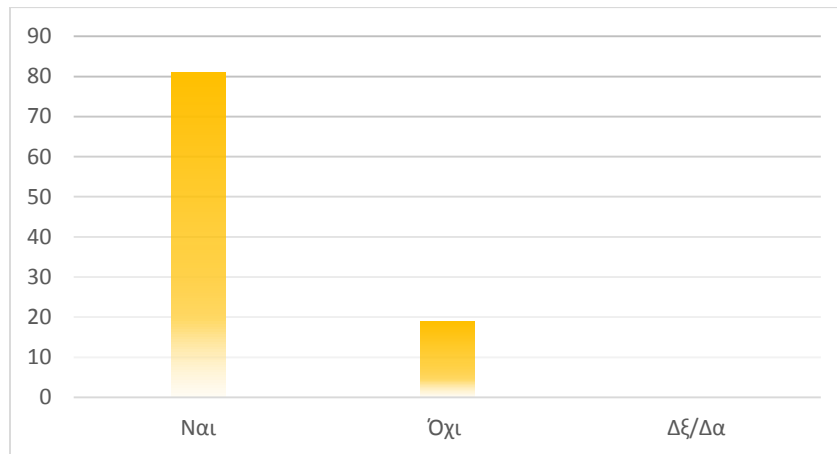
- συνομιλία μεταξύ ατόμων ποντιακής καταγωγής που ήρθαν την τελευταία εικοσαετία από την πρώην Σοβιετική Ένωση,
- συνομιλία νεότερων με άτομα ποντιακής καταγωγής, τα οποία δε γνωρίζουν τη νεοελληνική,
- αφήγηση διηγήσεων και παραμυθιών ποντιακής προέλευσης προς ακροατές που γνωρίζουν, έστω και παθητικά, την ποντιακή,
- συζήτηση μεταξύ συγγενών και φίλων ποντιακής καταγωγής σε φιλικές συναντήσεις ονομαστικές γιορτές, γάμοι κλπ.,
- σπανιότατα σε δημόσιες συγκεντρώσεις και μόνο για ποντιακού ενδιαφέροντος θέματα,
- διαφημίσεις ποντιακού ενδιαφέροντος από το ραδιόφωνο, για ευνόητους λόγους.

Εννοείται πως όλες οι παραπάνω περιπτώσεις και περιστάσεις επικοινωνίας αναφέρονται στον προφορικό λόγο. Ο γραπτός λόγος στην ποντιακή ως μέσο επικοινωνίας σπανίζει.

Σήμερα σε όλη την Ελλάδα υπάρχουν περί τους 400 οικισμούς και χωριά, εκτός από τις μεγάλες πόλεις, των οποίων ο πληθυσμός είναι πάνω από 50% ποντιακής καταγωγής και χρησιμοποιούν σε μεγάλο βαθμό στη μεταξύ τους επικοινωνία πολύ συχνά την ποντιακή διάλεκτο. Η πλειονότητα των χωριών αυτών βρίσκεται στη βόρεια Ελλάδα, μόνο 20 βρίσκονται σε άλλες περιοχές (Χατζησαββίδης, 2013: 32-33).

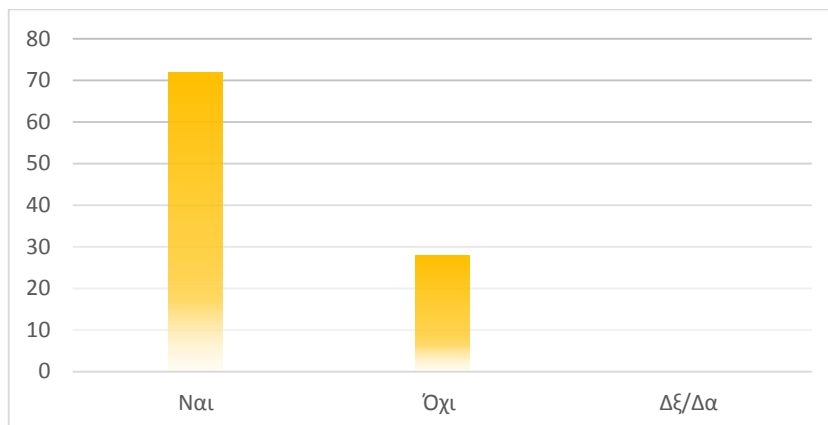
Σύμφωνα με την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο νομό Κιλκίς 81% των ερωτηθέντων γνωρίζουν την ποντιακή διάλεκτο και 72% την χρησιμοποιεί και στις καθημερινές του συναναστροφές. Οι απαντήσεις φαίνονται στα διαγράμματα 4.1.1 και 4.1.2 παρακάτω.

Διάγραμμα 4.1.1 Μιλάτε την ποντιακή διάλεκτο;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

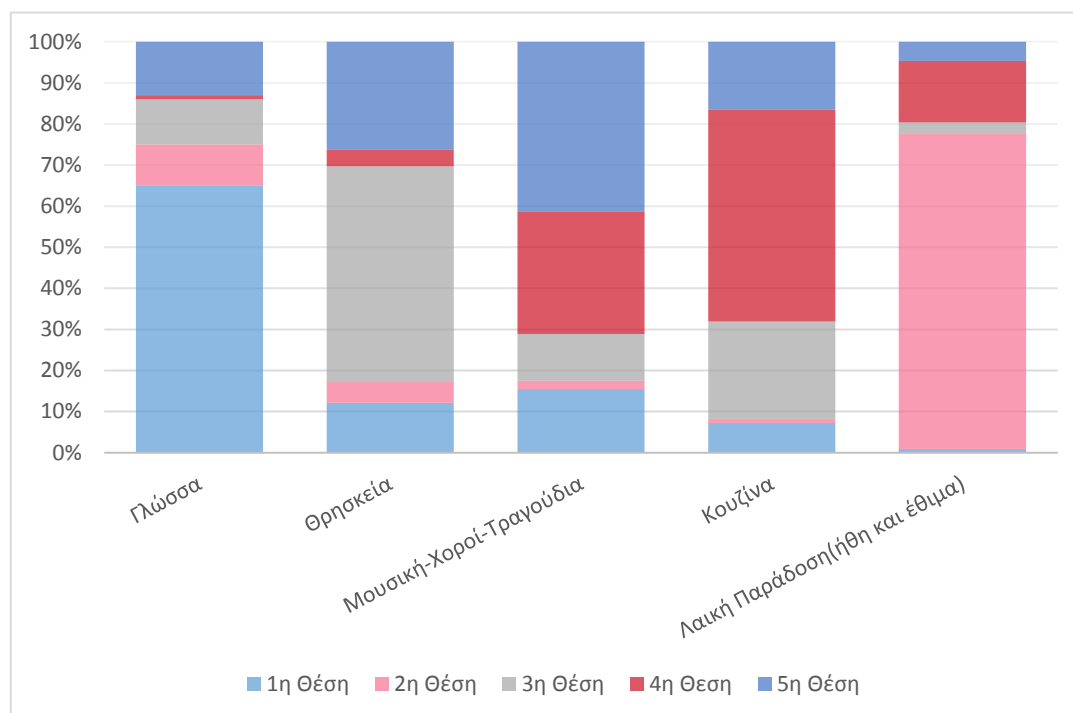
Διάγραμμα 4.1.2 Χρησιμοποιείτε την ποντιακή διάλεκτο στην καθημερινή σας ζωή(με την οικογένεια και τους φίλους σας);

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν επίσης να κατατάξουν πέντε στοιχεία της ποντιακής ταυτότητας κατά σειρά σημαντικότητας και η απάντηση «Γλώσσα», δηλαδή η ποντιακή διάλεκτος, μπήκε στη πρώτη θέση ως πιο σημαντικό στοιχείο της ποντιακής ταυτότητας από το 65% των ερωτηθέντων. Το 13% την κατέταξε στην 5^η θέση, το 11% στην 3^η θέση, το 10% στην 2^η θέση και τέλος 1% στην 4^η θέση. Στο διάγραμμα 4.1.3 παρακάτω φαίνονται και οι υπόλοιπες απαντήσεις που έδωσαν οι οποίες θα σχολιαστούν εκτενέστερα στα επόμενα κεφάλαια.

Διάγραμμα 4.1.3 Ποια θεωρείται τα σημαντικότερα στοιχεία της ποντιακής ταυτότητας;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

4.1.2 Ποντιακή Μουσική και Χορός

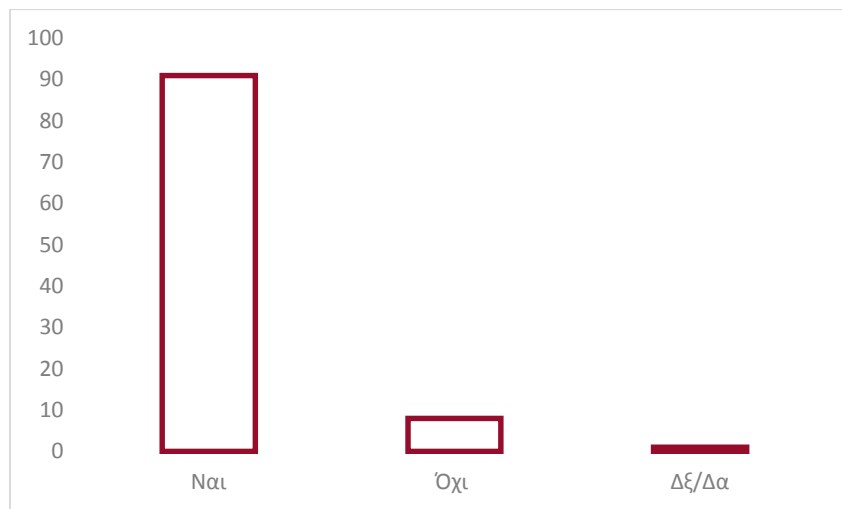
«Η μουσική και ο χορός είναι από τις βασικότερες μορφές ψυχαγωγίας και επικοινωνίας των ανθρώπων και πάντα αποτελούν τα ιστορικά, κοινωνικά, ιδεολογικά και αισθητικά κριτήρια ενός λαού», αναφέρει σε άρθρο του ο Τσακαλίδης (2001). Υποστηρίζει ακόμη ότι από τότε που έγινε αντιληπτό απ' τον άνθρωπο ότι η μουσική μπορεί να εκφράσει όλα του τα συναισθήματα άρχισε να την χρησιμοποιεί σε όλους τους τομείς της ζωής του. Η λαϊκή τέχνη στις διάφορες μορφές της, όπως η μουσική και ο χορός είναι ο εκφραστής του λαού. Η κοινωνική ζωή και η ιστορία του αποτυπώνονται και διατηρούνται στο χρόνο μέσω της λαϊκής τέχνης.

Αν υποθέσουμε ότι ο χορός είναι κάθε απόκλιση από την κανονική βάδιση και στάση του σώματος, τότε ο χορός είναι η θεμελιώδης καλλιτεχνική έκφραση του ανθρώπου. Σε συλλογικό επίπεδο ο χορός τυποποιήθηκε με σκοπό την αποτύπωση του και κατ' επέκταση την επανάληψή του. Σε αυτό βοήθησε και συνοδεία από κάποιον ρυθμό που προέρχεται από κάποιο όργανο και φυσικά από το τραγούδι (Μερακλής, 2004: 371).

Σύμφωνα με τον Τσακαλίδη (2001), δεν υπάρχουν καταγραφές των παραδοσιακών τραγουδιών και χορών των Ποντίων την περίοδο της τουρκοκρατίας, της βυζαντινής περιόδου ή πιο πρώιμης εποχής για να μπορεί κανείς να αμφισβητήσει ή να εξακριβώσει την παλαιότητα και την γνησιότητα των τραγουδιών και χορών, που έφεραν μαζί τους οι πρόσφυγες του '20 από το Πόντο. Μέχρι τον 20ό αιώνα η παράδοση μεταδιδόταν από στόμα σε στόμα, από αυτί σε αυτί και σε αυτή τη διαδικασία πάντα υπάρχει ο προσωπικός παράγων στο πως άκουσε κανείς, τι θυμάται από αυτό που άκουσε, πως το εφαρμόζει σήμερα και πως θα το εξελίξει αύριο, μέχρι να το κληρονομήσει στην επόμενη γενιά.

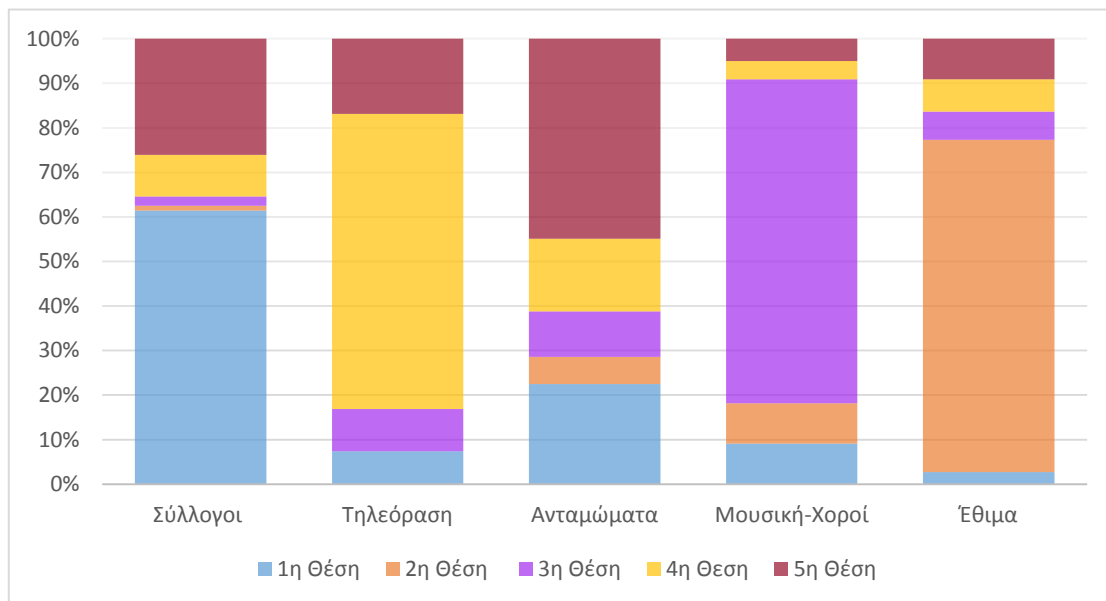
Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν γνωρίζουν τους ποντιακούς χορούς και το 91% εξ' αυτών απάντησε θετικά (βλ. διάγραμμα 4.1.4). Είναι εντυπωσιακό καθώς το δείγμα αποτελείται από ανθρώπους διαφόρων ηλικιών πολλοί από τους οποίους είναι Πόντιοι τέταρτης γενιάς. Επίσης όταν κλήθηκαν να κατατάξουν τους τρόπους με τους οποίους διατηρείται η ποντιακή ταυτότητα στην σύγχρονη Ελλάδα, το 72% των ερωτηθέντων έβαλε τη μουσική και τους χορούς στη τρίτη θέση (βλ. διάγραμμα 4.1.5). Πράγμα που δείχνει ότι η μουσική και ο χορός είναι αρκετά σημαντικό στοιχείο της ποντιακής ταυτότητας σύμφωνα με τους Πόντιους του Κιλκίς.

Διάγραμμα 4.1.4 Γνωρίζετε τους ποντιακούς χορούς;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 4.1.5 Πώς διατηρείται η ποντιακή ταυτότητα στην σύγχρονη Ελλάδα;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

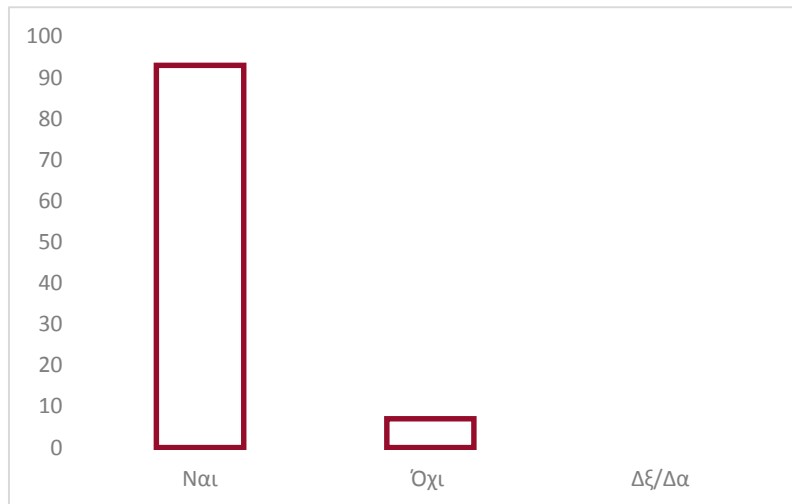
4.1.3 Ήθη και έθιμα του Πόντου

Τα ήθη και έθιμα είναι έννοιες που συμπληρώνουν η μια την άλλη και γι' αυτό τις συναντάμε συνήθως μαζί. Τα ήθη είναι τα αισθήματα, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι κλίσεις κλπ. που επικρατούν σε μια εποχή, με μια λέξη είναι οι συμπεριφορές των μελών μιας κοινωνικής ομάδας. Όταν τα ήθη αρχίσουν να επαναλαμβάνονται με τη μορφή τελετών τότε έχουμε τα έθιμα (Μερακλής, 2004:131). Τα ήθη και έθιμα, οι δοξασίες, οι προλήψεις, οι θρύλοι και οι παραδόσεις ενός λαού συνθέτουν την αρμονική κοινωνική του ζωή. Επιπρόσθετα αντικαθρεφτίζουν και απεικονίζουν την ιδιορρυθμία του φυσικού και συναισθηματικού του κόσμου και σε κάποιο βαθμό χαρακτηρίζουν και φανερώνουν το δείκτη της ευφυΐας του (Χατζόπουλος, 2011).

Όπως συμβαίνει στις περισσότερες παραδοσιακές κοινωνίες, τα ήθη και τα έθιμα του Πόντου σχετίζονται με τον κύκλο της ζωής (όπως ο γάμος, η βάπτιση, το προξενιό κ.ά.) και με τον κύκλο του χρόνου και έχουν κατά κύριο λόγο τη βάση τους στη θρησκευτική ζωή.

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε το δείγμα ερωτήθηκε αν γνωρίζει τα ήθη και έθιμα των ποντίων και το 93% από αυτούς απάντησε θετικά. Είναι πολύ μεγάλο το ποσοστό αλλά συμπίπτει και με το πόσο σημαντική θεωρούν οι ερωτηθέντες την λαϊκή παράδοση για την διατήρηση της ταυτότητας τους. Σε αυτή την ερώτηση το 82% των ερωτηθέντων κατέταξε τα ήθη και έθιμα στην δεύτερη θέση (βλ. διάγραμμα 4.1.5). Το 82% επίσης θεωρεί ότι τα ήθη και έθιμα είναι το δεύτερο σημαντικότερο στοιχείο της ποντιακής ταυτότητας μετά τη γλώσσα (βλ. διάγραμμα 4.1.3)

Διάγραμμα 4.1.6 Γνωρίζετε τα ήθη και έθιμα των Ποντίων;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

4.1.4 Η διατροφή στον Πόντο

Πολλοί Κοινωνικοί Ανθρωπολόγοι πιστεύουν ότι η διατροφή είναι σύμβολο και οι διατροφικές συνήθειες αν αναλυθούν σωστά μπορούν να γίνουν μέρος ευρύτερων εννοιών όπως η μνήμη, η παράδοση και η ιστορία. Οι τρόποι διατροφής μπορούν ακόμη να συμβάλουν και στη συνειδητοποίηση της ιδιαίτερης ταυτότητας. Μπορούμε να μιλάμε για σύνθετες κοινωνικές λειτουργίες και συμβολισμούς που βρίσκονται γύρω από τις διατροφικές συνήθειες. Η διατροφή καθίσταται άξονας κοινωνικής αναφοράς από τις πολύπλοκες νοσηματοδοτήσεις του φαγητού ως προς τους τρόπους με τους οποίους ορίζεται η απόσταση και η εγγύτητα, το εδώδιμο, το επιτρεπτό και το απαγορευμένο, η καθημερινότητα και η τελετουργικότητα. Οι υλικές, οι τεχνικές και οι συμβολικές πρακτικές που αναφέρονται στην παραγωγή και την κατανάλωση της τροφής είναι κοινωνικοποιημένες και συνιστούν ένα από εκείνα τα σύνθετα συστήματα πολιτισμικής ταξινόμησης που κινητοποιούν συνολικές αναπαραστάσεις και συμβολισμούς για την ταυτότητα και τη διαφορά (Κραββά,___ : 5).

Οι διατροφικές συνήθειες ενός λαού επηρεάζονται αρχικά από τις διαθέσιμες πρώτες ύλες της περιοχής που είναι εγκατεστημένος. Η επάρκεια σε πρωτεΐνες

δημητριακών, που είναι ένα από τα βασικότερα στοιχεία μιας ολοκληρωμένης διατροφής, βρίσκονται σε αφθονία στην περιοχή του Πόντου. Εκτός όμως από την παραγωγή ψωμιού στην ποντιακή κουζίνα τα δημητριακά χρησιμοποιούνται και στην αρχική τους μορφή (πλιγούρι), αλλά μετατρέπονται και σε άλευρα που με τη σειρά τους γίνονται ζυμαρικά ή αρτοσκευάσματα.

Η αφθονότερη πηγή πρωτεϊνών όμως στην ποντιακή διατροφή ήταν το γάλα. Η πυκνή βλάστηση της περιοχής ευνοούσε την κτηνοτροφία και την παραγωγή γάλακτος και κατόπιν άλλων γαλακτοκομικών προϊόντων όπως τυρί, γιαούρτι και βούτυρο.

Το βασικότερο πλεονέκτημα της ποντιακής διατροφής ήταν η χρήση (είτε στην αρχική τους μορφή είτε στο μαγείρεμα) όξινων γαλακτοκομικών προϊόντων όπως πασκιάν και υλιστόν. Το κρέας από την άλλη δεν ήταν και τόσο απαραίτητο αφού τα γαλακτοκομικά προϊόντα κάλυπταν τις ανάγκες του οργανισμού για ζωικές πρωτεΐνες. Στις περιπτώσεις κατανάλωσής του προτιμούσαν κρέας από μικρά ζώα και πουλερικά καθώς και ψάρια που υπήρχαν σε αφθονία στην Μαύρη Θάλασσα.

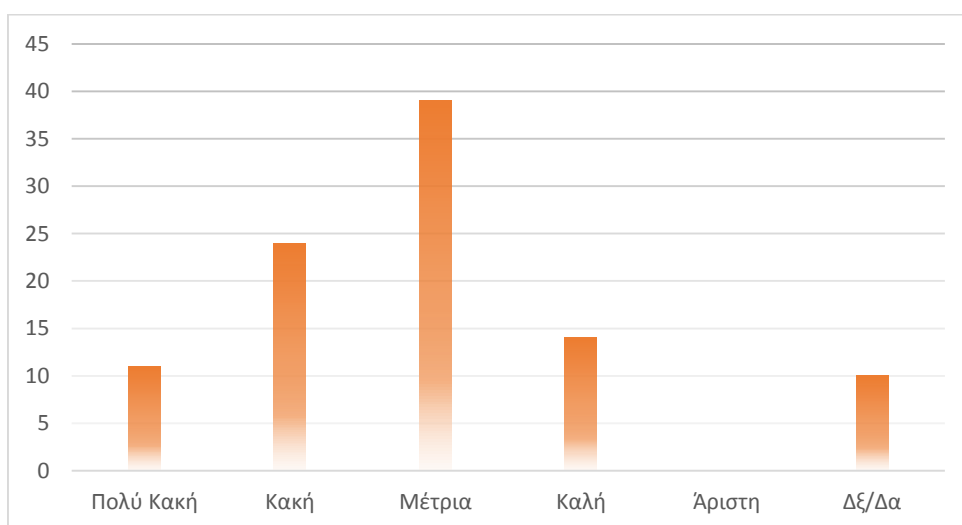
Σήμερα η ποντιακή κουζίνα θεωρείται ότι συμβαδίζει με τις σύγχρονες αντιλήψεις περί υγιεινής διατροφής (Σαββίδης, 1999: 239-240).

4.2 Η προσφυγική ιδιότητα της ποντιακής ταυτότητας

Η προσφυγική ιδιότητα των Ποντίων που εγκαθίστανται στον ελλαδικό χώρο τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, διατηρείται στην συλλογική τους ταυτότητα λόγω της αδυναμίας του ελληνικού κράτους να βοηθήσει τους πρόσφυγες να ενταχθούν στο νέο κοινωνικό περιβάλλον. Αυτή η ιδιότητα της ταυτότητας των ποντίων Ελλήνων τους βάζει στο περιθώριο όχι μόνο οικονομικά αλλά και κοινωνικά (Βεργέτη, 2000: 188).

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν για την αντιμετώπιση που είχαν οι ίδιοι ή οι πρόγονοι τους από το ελληνικό κράτος τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους στην Ελλάδα. Το 39% από αυτούς την χαρακτηρίζει «Μέτρια», ενώ το 24% «Κακή». Ένα 11% την θεωρεί πολύ κακή και είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι σε αυτό το ποσοστό οι περισσότερες απαντήσεις δόθηκαν από ανθρώπους ηλικίας άνω των 40 ετών, πράγμα που μαρτυρά περισσότερες εμπειρίες της παιδικής τους ηλικίας ή μαρτυρίες από ανθρώπους που έζησαν τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης στην Ελλάδα. Το 14% χαρακτηρίζει την αντιμετώπιση τους «Καλή» και κανείς δεν έδωσε την απάντηση «Άριστη».

Διάγραμμα 4.2.1 Από προσωπική σας εμπειρία ή από όσα έχετε ακούσει, πως θα χαρακτηρίζατε την υποδοχή των Ποντίων προσφύγων από το ελληνικό κράτος;

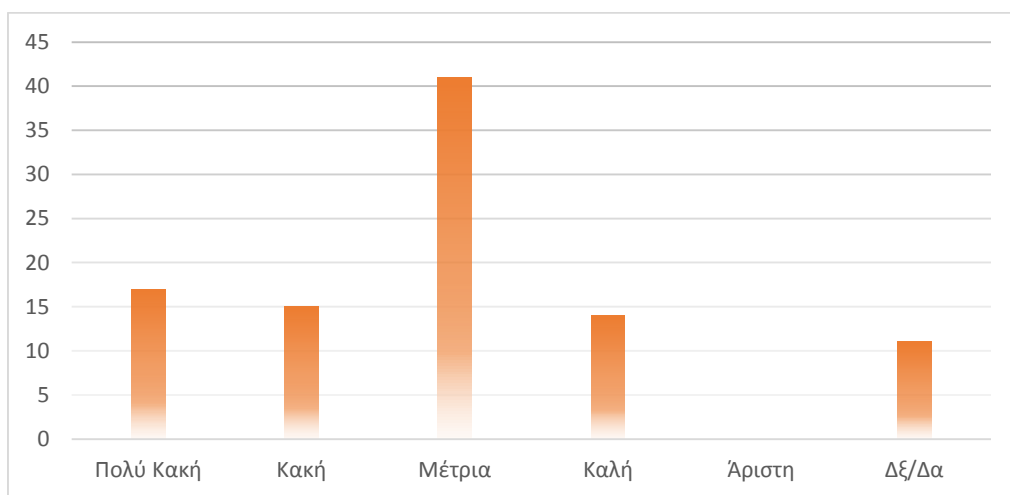

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, ίδια επεξεργασία

Με το πέρασμα του χρόνου οι πρόσφυγες παραμένουν στο περιθώριο ακόμη και από τον απλό λαό καθώς τους θεωρεί ξένους λόγω των εμφανών πολιτιστικών διαφορών τους όπως είναι η γλώσσα. Πολλές φορές τους αποκαλούν «Τούρκους», ή «τουρκόσπορους» ή «αούτους» (από το ούτος που στην ποντιακή διάλεκτο σημαίνει αυτός). Οι υψηλότερες τάξεις τους χρησιμοποιούν για φθηνή εργασία, ενώ συγκρούσεις υπάρχουν ακόμη και για πολιτικούς λόγους καθώς οι πόντιοι ως τμήμα των προσφύγων ψηφοφόρων ευνοούν την εκλογική επικράτηση του Βενιζελισμού και έτσι οι αντιβενιζελικοί τάσσονται απέναντί τους (Βεργέτη, 2000: 189-190).

Οι Πόντιοι κάτοικοι του Κιλκίς που ερωτήθηκαν για την αντιμετώπιση τους ή των προγόνων τους από τους ντόπιους όταν εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα απάντησαν ότι η αντιμετώπιση τους ήταν «Μέτρια» κατά 41%, και ακολούθως «Πολύ κακή» με 17%, «Κακή» με 15% και «Καλή» με 14%. Όπως και προηγουμένως παρατηρείται ότι τις απαντήσεις «Πολύ κακή» και «Κακή» έχουν δώσει άνθρωποι ηλικίας άνω των 50 ετών γεγονός που προσδίδει μεγαλύτερη αξιοπιστία στην απάντηση.

Διάγραμμα 4.2.2 Από προσωπική σας εμπειρία ή από όσα έχετε ακούσει, πως θα χαρακτηρίζατε την αντιμετώπιση των Ποντίων προσφύγων όταν ήρθαν στο Κιλκίς;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, ίδια επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

Συγκρότηση, διατήρηση και εξέλιξη της ποντιακής ταυτότητας

5.1 Συγκρότηση της πολιτισμικής ταυτότητας

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, ο ορισμός της ταυτότητας δεν είναι εύκολη διαδικασία καθώς είναι μια έννοια πολυδιάστατη που δέχεται πολλές διαφορετικές ερμηνείες και επεξεργασίες. Έτσι και η πολιτισμική ταυτότητα δεν μπορεί να οριστεί ξεκάθαρα με έναν μόνο απλό ορισμό γιατί θα αγνοηθεί η ετερογένεια της κάθε κοινωνικής ομάδας. Φαινόμενα μεικτής ταυτότητας εμφανίζονται συχνά σε όλες τις κοινωνίες γιατί κανένα άτομο και καμία ομάδα δεν μπορεί να ενταχθεί σε μια μονοδιάστατη ταυτότητα (Cuche, 2001: 159-160).

Μελετώντας το περιεχόμενο της πολιτισμικής ταυτότητας προκύπτει ότι η έννοια είναι διφορούμενη. Το κάθε άτομο και η κάθε ομάδα δημιουργεί την ταυτότητά του από την σύμπραξη δύο ομάδων στοιχείων: τα στοιχεία του ανήκουν σε μια ομάδα και τα στοιχεία της ατομικότητας του καθενός. Αποτελείται δηλαδή από στοιχεία μόνιμα όπως το φύλο και η ιθαγένεια και στοιχεία που μεταβάλλονται όπως το εκπαιδευτικό του επίπεδο ή οι προτιμήσεις του (Πρυνεντύ, 1999: 51).

Η πολιτισμική ταυτότητα του ατόμου που αποκτάται κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης, αποτελεί μέρος της κοινωνικής (ή συλλογικής) του ταυτότητας και επιδρά σημαντικά στη διαμόρφωση της ταυτότητας του «Εγώ». Συντελείται μέσα από τις διαδικασίες της πολιτισμοποίησης και του επιπολιτισμού ή επιπολιτισμοποίησης, οι οποίες αφορούν τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το άτομο εσωτερικεύει κάποιο νέο πολιτισμό. Με τη διαδικασία της πολιτισμοποίησης μεταβιβάζονται στο άτομο η γλώσσα, τα ήθη, τα έθιμα και η κοινωνική του συμπεριφορά – ο πρωταρχικός του πολιτισμός – μέσω του οποίου μπορεί να επικοινωνεί με τα άλλα μέλη της κοινωνίας του. Ο επιπολιτισμός ή επιπολιτισμοποίηση αναφέρεται στην

εσωτερίκευση του πολιτισμού της κοινωνίας στην οποία γεννιέται και μεγαλώνει. Η διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας εξαρτάται από τις εκάστοτε συγκεκριμένες συνθήκες πολιτισμοποίησης, άρα διαφοροποιείται στο βαθμό που εκείνες διαφοροποιούνται. (Δαμανάκης, 1998: 34).

Σύμφωνα με τον Cuche (2001: 147-149) υπάρχουν δύο κατηγορίες-τρόποι αντίληψης της πολιτισμικής ταυτότητας: οι αντικειμενιστικές και οι υποκειμενιστικές.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι θεωρίες που υποστηρίζουν πως η πολιτισμική ταυτότητα είναι κάτι που ορίζει και στιγματίζει το άτομο μια για πάντα, δεν υπάρχουν περιθώρια επιλογής για το άτομο ή την ομάδα και δεν επιδέχεται εξέλιξη. Η ταυτότητα προϋπάρχει του ατόμου ή της ομάδας και η επιλογή είναι ένταξη σε αυτήν ή περιθωριοποίηση. Σε αυτήν την κατηγορία θεωριών εντάσσεται και η κουλτουραλιστική προσέγγιση, η οποία «...προτείνει τον πολιτισμό ως ένα διαχρονικά σταθερό και συνεκτικό σύνολο πολιτισμικών χαρακτηριστικών – όπως η γλώσσα, η θρησκεία, τα έθιμα – που προσδιορίζουν με τρόπο αποκλειστικό μια συγκεκριμένη κοινότητα», όπως αναφέρει ο Πασχαλίδης (1999: 74). Και σε αυτή την περίπτωση η ταυτότητα ορίζεται ως προϋπάρχουσα του ατόμου και κάθε πολιτισμική ταυτότητα εμφανίζεται ομοούσια μιας επιμέρους κουλτούρας. Σε αυτές τις προσεγγίσεις υπάρχουν κάποια κριτήρια που καθορίζουν και περιγράφουν μια πολιτισμική ταυτότητα και αυτά είναι: η κοινή καταγωγή, η συλλογική ψυχολογία, ο δεσμός με έναν τόπο κ.α. Χωρίς αυτά, για τους αντικειμενιστές, δεν μπορεί μια ομάδα να θεωρείται ότι διαθέτει μια αυθεντική πολιτισμική ταυτότητα (Cuche, 2001: 149-150).

Στην δεύτερη κατηγορία, την υποκειμενιστική, πιστεύεται πως η πολιτισμική ταυτότητα είναι το συναίσθημα ένταξης ή η ταύτιση με μια φαντασιακή συλλογικότητα και πως δεν μπορεί η ταυτότητα να είναι στατική και αμετάβλητη όπως υποστηρίζουν οι αντικειμενιστές. Σε ακραίες περιπτώσεις υποστηρίζουν πως η πολιτισμική ταυτότητα είναι καθαρά μια αυθαίρετη ατομική επιλογή (Cuche, 2001: 150). Σε αυτή την κατηγορία ανήκει και ο κοντροκτιβισμός, μια προσέγγιση της πολιτισμικής ταυτότητας που έχει σαν βάση δύο παραδοχές: «Πρώτον, την έμφαση στην τεχνικότητα των διαφορετικών συλλογικοτήτων όπως της κοινότητας, του λαού, της φυλής και της τάξης. Δεύτερον, την παραδοχή πως ο πολιτισμός δεν υφίσταται ως ένα σταθερό και μονολιθικό σύστημα συμβόλων και αξιών αλλά ως ο εγγενώς διαφοροποιημένος και ιστορικά δυναμικός

τρόπος με τον οποίο νοηματοδοτούμε τον κόσμο και την θέση μας μέσα σε αυτόν» (Πασχαλίδης, 1999: 75-76).

Όπως γίνεται φανερό οι δύο αυτές πλευρές δεν έχουν κοινά σημεία. Η μία θεωρεί πως ο άνθρωπος ανήκει πρώτα στην ιστορία και μετά στον εαυτό του και η άλλη πως ο άνθρωπος θα ανήκει στον εαυτό του μόνο όταν αποδεσμευτεί από την ιστορία. Είναι σκόπιμο λοιπόν για την καλύτερη μελέτη της πολιτισμικής ταυτότητας να βρεθεί μια προσέγγιση που να ξεπερνά ακραίες τοποθετήσεις όπως ο κουλτουραλισμός και ο κονστρουκτιβισμός. Την βάση σε μια τέτοια θεωρία, σύμφωνα με τον Πασχαλίδη (1999:79), δίνει ο Marx σε ένα κείμενό του που αναφέρει πως «..οι άνθρωποι φτιάχνουν την ιστορία τους μέσα σε συνθήκες που δεν έχουν οι ίδιοι διαλέξει, συνθήκες που τις βρίσκουν μπροστά τους, καθορισμένες από τα γεγονότα και την παράδοση». Λαμβάνοντας υπόψη αυτή τη δήλωση του Marx μπορούμε να πούμε ότι οι άνθρωποι κατασκευάζουν την πολιτιστική τους ταυτότητα, δηλαδή έχουν στο χέρι τους την δημιουργία της συμβολικής τους θέσης στον κόσμο ενώ παράλληλα προβαίνουν σε αυτή τη δημιουργική διαδικασία με όρους που δεν έχουν επιλέξει. Με άλλα λόγια, οι ιστορικές περιστάσεις που αντιμετωπίζουν, δηλαδή οι ταυτότητες των Άλλων, καθορίζουν το ποια στοιχεία της πολιτιστικής παράδοσης και ιστορίας τους θα επιλεγθούν, τον τρόπο με τον οποίο θα αναθεωρηθούν και το είδος της αρχετυπικής πλοκής με την οποία θα τα συνδέσουν και θα τα αφηγηματοποιήσουν για να συγκροτήσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα. «Η πολιτιστική ταυτότητα λοιπόν κατασκευάζεται μέσα στο πλαίσιο του συμβολικού ανταγωνισμού μιας κοινότητας με τους σημαντικούς της Άλλους» (Πασχαλίδης, 1999: 80-81).

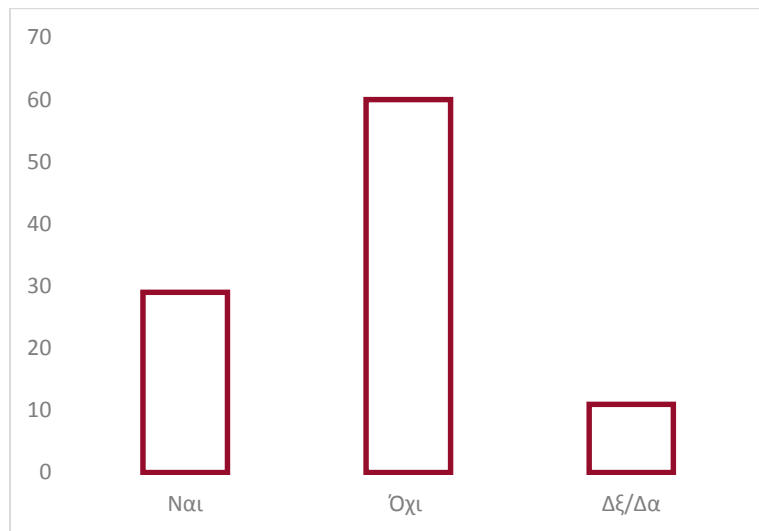
5.2 Θεμελίωση και μετεξέλιξη της ποντιακής ταυτότητας στον ελλαδικό χώρο

Η συλλογική ταυτότητα του ποντιακού ελληνισμού στην πορεία μετεξέλιξης της από την αρχή ως το τέλος του αιώνα χαρακτηρίζεται από σημαντικές αναπροσαρμογές (Βεργέτη, 2000: 72).

Η πρώτη σημαντική αναπροσαρμογή της ποντιακής ταυτότητας μέσω επαναπροσδιορισμού των κοινωνικών της ορίων πραγματοποιείται τη δεκαετία του 1940. Τότε, η προσφυγική ιδιότητα της ταυτότητας παύει να υφίσταται για τους Πόντιους της πρώτης γενιάς αλλά οι επιπτώσεις των αλλαγών επηρεάζουν τώρα περισσότερο την δεύτερη γενιά. Καθώς πλέον οι Πόντιοι δεν είναι στο περιθώριο κοινωνικά και οικονομικά η ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα τους χάνει την προστασία που είχε από το κράτος και κινδυνεύει να εξαλειφθεί εντελώς.

Στην έρευνα που πραγματοποιήθηκε οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να εκφέρουν την άποψή τους για το αν η μετακίνηση και ουσιαστικά η προσφυγοποίηση των Ποντίων αποτέλεσε παράγοντα που προκάλεσε μεταβολές στην ποντιακή ταυτότητα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων (60%) απάντησε ότι η ταυτότητα δεν επηρεάστηκε και δεν μεταβλήθηκε εξ αιτίας των μετακινήσεων αυτών. (βλ. διάγραμμα 5.2.1) Όσοι απάντησαν καταφατικά στην ερώτηση απάντησαν και το με ποιόν τρόπο κατά τη γνώμη τους επηρεάστηκε η ποντιακή ταυτότητα από τον ερχομό των προγόνων τους στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στο νομό Κιλκίς. Οι περισσότεροι απάντησαν πως η ταυτότητα επηρεάστηκε από την διαφορετική κουλτούρα που είχαν οι ντόπιοι, άλλοι θεώρησαν πως ο χρόνος είναι ο εχθρός της ποντιακής ταυτότητας και άλλοι υποστήριξαν πως οι δυσκολίες και τα βάσανα που υπέστησαν οι πρώτοι Πόντιοι που ήρθαν στην Ελλάδα και έπειτα στο Κιλκίς ήταν αρκετά για να βάλουν κάθε τι πέρα από την επιβίωση σε δεύτερη μοίρα.

Διάγραμμα 5.2.1 Πιστεύετε ότι η μετακίνηση από τον Πόντο στο Κιλκίς επηρέασε την ποντιακή ταυτότητα;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Η δεύτερη αναπροσαρμογή θα έρθει για την ποντιακή ταυτότητα τη δεκαετία του 1960. Αυτή την περίοδο υποστηρίζονται τα στοιχεία του λαϊκού πολιτισμού που ανάγονται σε τοπικές ταυτότητες και υπάρχει δραστηριότητα που στόχο έχει τη διατήρηση και διάδοση διακριτικών πολιτισμών που συνδέονται με ένα χώρο αναφοράς όπως ο Πόντος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η ίδρυση πολλών πολιτιστικών συλλόγων την περίοδο αυτή.

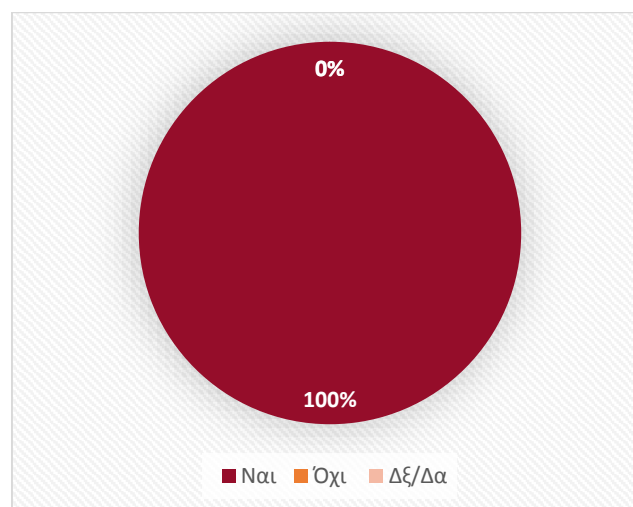
Παρά τις θετικές εξελίξεις της δεκαετίας του '60 ως προς την διατήρηση και διάδοση της ποντιακής ταυτότητας ήρθε το δικτατορικό καθεστώς του 1967-1974 και τα ισοπέδωσε όλα. Οι πολιτιστικοί σύλλογοι κλείνουν και κάθε προσπάθεια για διατήρηση της πολιτισμικής ιδιαιτερότητας των Ποντίων αποδυναμώνεται.

Στα τέλη της δεκαετίας του '80 παρατηρείται νέα σημαντική αναπροσαρμογή της ταυτότητας. Η τρίτη γενιά Ποντίων στην Ελλάδα είναι ενεργή και διεκδικεί το δικαίωμα στην ιδιαιτερότητα. Καθώς ο ιδιαίτερος πολιτισμός φθίνει και η πρώτη γενιά χάνεται η τρίτη γενιά πρέπει να δραστηριοποιηθεί για να διατηρήσει την ίδια την υπόσταση του ποντιακού Ελληνισμού (Βεργέτη, 2000: 73-76).

Όταν ρωτήθηκαν λοιπόν οι κάτοικοι του Κιλκίς (που είναι δεύτερης γενιάς και έπειτα) τι κάνουν προσωπικά για τη διατήρηση της ταυτότητάς τους, αν συμμετέχουν σε κάποιο πολιτιστικό σύλλογο, αν διατηρούν τα ποντιακή ήθη και έθιμα, αν μιλάνε την ποντιακή διάλεκτο ή και κάτι άλλο, 79 στους 100 απάντησαν πως διατηρούν τα ήθη και έθιμα που έμαθαν από τους προγόνους τους, 66 στους 100 απάντησαν πως χρησιμοποιούν την ποντιακή διάλεκτο και 31 στους 100 συμμετέχουν σε πολιτιστικό σύλλογο. Θα πρέπει να σημειώσουμε σε αυτό το σημείο ότι τα 31 άτομα που απάντησαν ότι είναι μέλη κάποιου συλλόγου είναι ηλικίας κάτω των 40 ετών και κυρίως γυναίκες. Αυτό φανερώνει πως είναι αλήθεια ότι η τρίτη γενιά των Ποντίων και πλέον η τέταρτη, ενδιαφέρεται για το παρελθόν της, γνωρίζει την ιστορία της αλλά θέλει και να διατηρήσει την ξεχωριστή ταυτότητά της και στο μέλλον.

Είναι εντυπωσιακό ότι στην ερώτηση «Επιθυμείτε οι επόμενες γενιές να διατηρήσουν την ποντιακή ταυτότητα;» το 100% των ερωτηθέντων απάντησε καταφατικά (βλ. διάγραμμα 5.2.2). Αυτό σημαίνει ότι όλοι όσοι ρωτήθηκαν από 18 ετών, που είναι άτομα που μόλις έχουν τελειώσει το σχολείο και οι εμπειρίες τους από τον Πόντο είναι ελάχιστες, μέχρι και άτομα πάνω από 75 ετών που έζησαν οι ίδιοι τα πρώτα δύσκολα χρόνια της εγκατάστασης στο Κιλκίς θέλουν η ταυτότητα αυτή να υπάρχει και στο μέλλον.

Διάγραμμα 5.2.2 Επιθυμείτε οι επόμενες γενιές να διατηρήσουν την ποντιακή ταυτότητα;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

5.3 Συλλογική μνήμη και διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας των Ποντίων

Η μελέτη της μνήμης ξεκίνησε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Οι περισσότερες μελέτες έχουν κάποια κοινά συμπεράσματα όπως ότι η μνήμη είναι ενεργή διαδικασία δημιουργίας νοημάτων και όχι στατικός αποθηκευτικός χώρος από τον οποίο ανακαλούμε ότι χρειαζόμαστε. Επίσης, η ατομική μνήμη ανακαλείται μονάχα στο κοινωνικό πλαίσιο εντός του οποίου διαμορφώνεται, αποτελεί κοινωνική κατασκευή και πτυχή της συλλογικής μνήμης, αφού καθορίζεται από τα κοινωνικά πλαίσια, δηλαδή τη γλώσσα, το χρόνο, το χώρο, την εμπειρία, τα υλικά εντέλει που προσφέρει η κοινωνία και είναι αναγκαία για να αναγνωριστούν και να τοποθετηθούν κάπου οι αναμνήσεις.¹

Συλλογική χαρακτηρίζεται η μνήμη όταν για την παραγωγή της η συμμετοχή όλων των μελών μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, μιας κοινότητας μνήμης είναι προϋπόθεση. Η συμμετοχή τους είναι ενεργητική καθώς η συγκρότηση και η μετάδοση της μνήμης είναι μια διαδικασία προφορική ανάμεσα στα μέλη της ομάδας. «Η συλλογική μνήμη δεν είναι η ιστορία αλλά ένα από τα αντικείμενα της και ταυτόχρονα ένα στοιχειώδες επίπεδο ιστορικής επεξεργασίας και ερμηνείας» αναφέρει ο Κασκαμανίδης (2008: 183).

Η συλλογική μνήμη των Ποντίων είναι πολύ ισχυρή και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τους τρόπους και τα μέσα διαμόρφωσης της σύγχρονης ποντιακής ταυτότητας, γεγονός που θα έμοιαζε ακατόρθωτο καθώς οι Πόντιοι δεν είναι συγκεντρωμένοι σε ένα συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο αλλά είναι διασκορπισμένοι σε ολόκληρο τον κόσμο. Παρόλα αυτά έχουν καταφέρει να συγκρατήσουν, να εμπλουτίσουν και να μεταδώσουν τη συλλογική τους μνήμη. Η μνήμη αυτή μέχρι πρόσφατα θεμελιωνόταν σε δύο χαρακτηριστικά της ποντιακής ταυτότητας: στην αναφορά στον Πόντο, δηλαδή έναν κοινωνικά απόντα γεωγραφικό χώρο και στο γεγονός ότι σε αυτόν τον χώρο οι Πόντιοι συνιστούσαν παλαιότερα μια ιδιαίτερη εθνική ή/και εθνοτική ομάδα. Η διατήρηση όμως της συνοχής μιας συλλογικής ταυτότητας είναι προβληματική αφού αποτελείται από

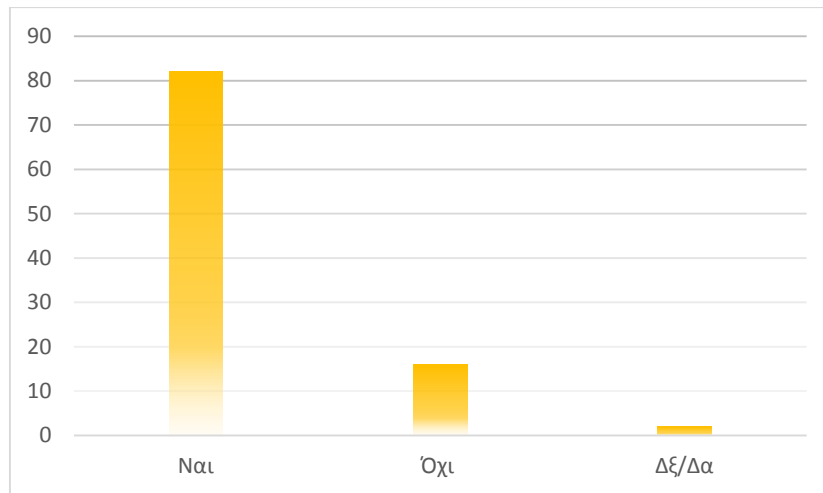
¹ Ένωση προφορικής ιστορίας, «Η μελέτη της μνήμης: ατομική και συλλογική μνήμη»
<http://www.epi.uth.gr/index.php?page=practice4>

πολλές επιμέρους ατομικές ταυτότητες, αλλά και το κάθε άτομο συμμετέχει σε πολλές διαφορετικές συλλογικές ταυτότητες (Κασκαμανίδης, 2008: 183, 189).

Οι πρώτοι οργανωμένοι ποντιακοί φορείς πρωτοεμφανίζονται τη δεκαετία του 1920. Τότε αρχίζει και η έκδοση περιοδικών με σκοπό την περισυλλογή, διάσωση και διάδοση ιστορικού, λαογραφικού και γλωσσικού υλικού, ενώ μετά το 1940 αρχίζουν να εκδίδονται και βιβλία σχετικά με τον ποντιακό ελληνισμό. Παρόλα αυτά η προφορική παράδοση είναι ο σημαντικότερος παράγοντας διαμόρφωσης της ποντιακής συλλογικής ταυτότητας. Σε θεσμικό επίπεδο, ιδρύεται το Κέντρο Ποντιακών Μελετών το 1985 με σκοπό την διατήρηση και διάδοση της ποντιακής πολιτισμικής ταυτότητας με όλους τους τρόπους που αυτή εκφράζεται. Το Κέντρο Ποντιακών Μελετών είχε σαν στόχο την δημιουργία μιας μέρας μνήμης των Ποντίων, για τα θύματα της γενοκτονίας και του ξεριζωμού. Τον Φεβρουάριο του 1994 καθιερώθηκε από το ελληνικό κοινοβούλιο η 19η Μαΐου ως Ημέρα Μνήμης της Γενοκτονίας των Ποντίων (Κασκαμανίδης, 2008:185-186).

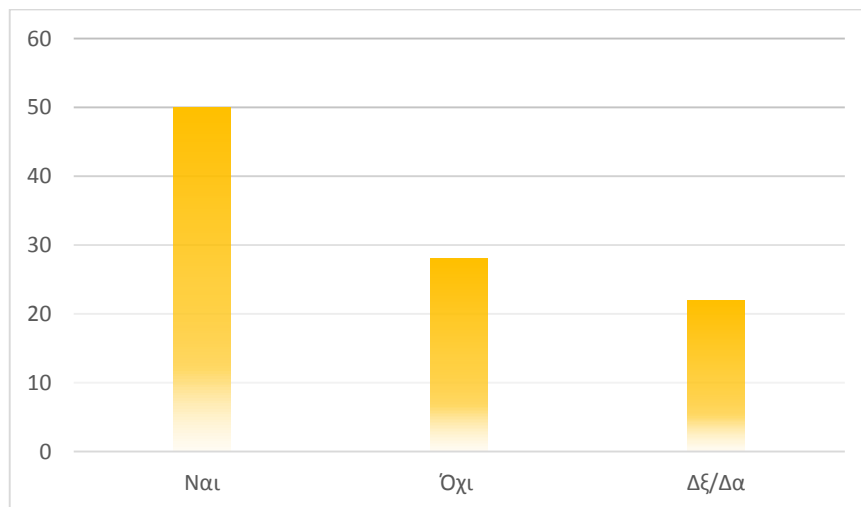
Ερωτήθηκαν λοιπόν οι συμμετέχοντες στην έρευνα αν γνωρίζουν την ιστορία των Ποντίων και το 82% απάντησε καταφατικά. Δεν μπορούμε να είμαστε σίγουροι για την ορθότητα του συγκεκριμένου ερωτήματος καθώς η γνώση είναι απεριόριστη αλλά μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι περισσότεροι από αυτούς γνωρίζουν έστω κάποια βασικά γεγονότα κλπ. (βλ. διάγραμμα 5.3.1). Τους ρωτήσαμε επίσης αν πιστεύουν ότι θα έπρεπε να γίνει κάτι ακόμη για την διατήρηση της ταυτότητάς τους που δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα και το 50% απάντησε πως θα έπρεπε (βλ. διάγραμμα 5.3.2). Ερωτήθηκαν λοιπόν επιπλέον τι θα ήταν αυτό που θα έπρεπε να γίνει και δεν έχει γίνει και οι απαντήσεις ήταν ποικίλες. Πολλοί απάντησαν πως θα έπρεπε να δοθεί περισσότερη σημασία και χρηματοδότηση στους πολιτιστικούς συλλόγους, άλλοι πιστεύουν πως πρέπει να γίνετε εκτενέστερη αναφορά στον ποντιακό ελληνισμό στα σχολικά βιβλία, πολλοί πρότειναν μεγαλύτερη προβολή της ποντιακής ταυτότητας από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τέλος αρκετοί ανέφεραν ότι ο ρόλος της οικογένειας θα πρέπει να γίνει πιο δυναμικός στην διάδοση της ποντιακής ταυτότητας και στις επόμενες γενιές.

Διάγραμμα 5.3.1 Γνωρίζετε την ιστορία των προγόνων σας;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 5.3.2 Πιστεύετε ότι θα έπρεπε να γίνει κάτι που δεν γίνεται μέχρι σήμερα για την διατήρηση και ενίσχυση της ποντιακής ταυτότητας;

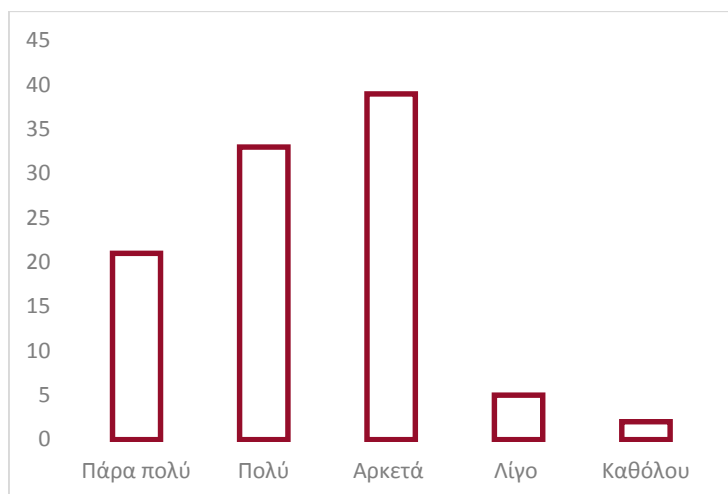

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Στο σημείο αυτό πρέπει να αναφέρουμε ότι στην ερώτηση «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι διατηρήθηκε η ποντιακή ταυτότητα μέχρι σήμερα;» η απάντηση -που φαίνεται στο διάγραμμα 5.3.3 παρακάτω- ήταν θετική κατά κύριο λόγο αφού το 39% απάντησε ότι η ποντιακή ταυτότητα έχει διατηρηθεί «Αρκετά» στις μέρες μας, το 33% απάντησε πως έχει διατηρηθεί «Πολύ» και το 21% «Πάρα πολύ». Μόνο ένα 7% εκ των ερωτηθέντων

θεώρησε πως η ταυτότητα διατηρήθηκε «Λίγο» και «Καθόλου» («Λίγο 5% και «Καθόλου» 2%).

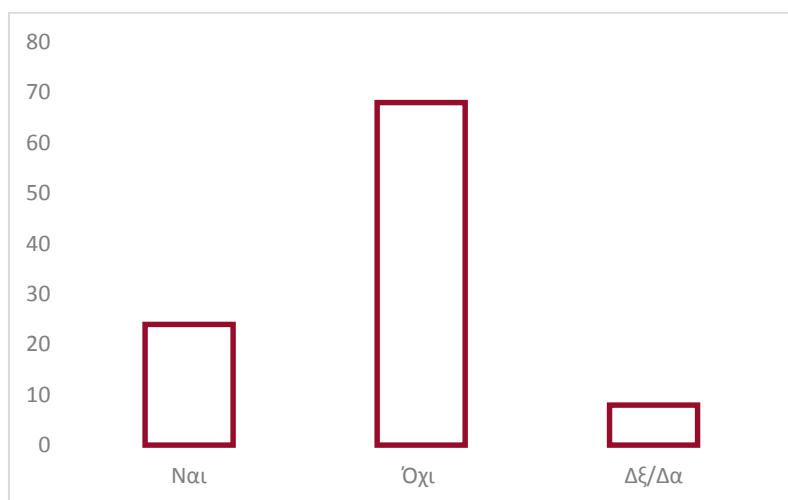
Διάγραμμα 5.3.3 Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι διατηρήθηκε η ποντιακή ταυτότητα μέχρι σήμερα;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Το ελληνικό κράτος αδυνατεί να διαχειριστεί ένα τόσο ιδιαίτερο και πολυπληθές μεταναστευτικό ρεύμα, όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο. Ως συνέπεια η προσφυγική ιδιότητα παραμένει στην ποντιακή ταυτότητα για πολλά χρόνια (Βόζικας, 2008: 117). Παρόλο που η διαδικασία της ένταξης των προσφύγων ολοκληρώθηκε στη διάρκεια της ζωής της πρώτης γενιάς Ποντίων, η αδιαφορία του ελληνικού κράτους για την υποστήριξη και διατήρηση της πολιτιστικής ιδιαιτερότητας τμήματος του έθνους πλέον θα προκαλέσει προβλήματα στις επόμενες γενιές που θα διεκδικήσουν το δικαίωμα της διαφορετικότητας (Βεργέτη, 2000: 199). Η άποψη των Πόντιων κατοίκων του Κιλκίς για το αν συμβάλει το κράτος στη διατήρηση της ταυτότητάς τους είναι «Όχι» με 68%. (βλ. διάγραμμα 5.3.4) Όσοι απάντησαν θετικά ρωτήθηκαν και με ποιον τρόπο γίνεται αυτό, το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς απάντησε «Με την αναγνώριση της γενοκτονίας». Αντιλαμβανόμαστε σε αυτό το σημείο το πόσο σημαντικό είναι για τους ανθρώπους αυτούς να γνωρίζουν πως το κράτος που υποδέχτηκε τους προγόνους τους και έγινε η καινούρια τους πατρίδα αναγνωρίζει επίσημα τα γεγονότα που σημάδεψαν τον λαό αυτό μια για πάντα.

Διάγραμμα 5.3.4 Συμβάλει το κράτος στην διατήρηση της ταυτότητας σας;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο

Η ποντιακή ταυτότητα σε σχέση με τους «Άλλους»

Η μετανάστευση, η ηθελημένη ή ακούσια μετακίνηση ανθρώπων από μια χώρα σε μια άλλη με σκοπό την παραμονή τους εκεί για αρκετό χρονικό διάστημα ίσως και για πάντα, είναι ένας πολύ σημαντικός σταθμός στη ζωή κάποιου, όταν συμβαίνει. Πολλές φορές η μετανάστευση είναι ρήξη με το παρελθόν καθώς το κοινωνικό, πολιτισμικό και γεωγραφικό πλαίσιο αλλάζει και ο μετανάστης έρχεται αντιμέτωπος με εντελώς νέες συνθήκες ζωής. Το άτομο επανεξετάζει ιδέες, αρχές και γενικότερα τον μέχρι πρότινος δεδομένο τρόπο ζωής που είχε καθώς η μετανάστευση αναστατώνει την ψυχική, κοινωνική και πολιτισμική του υπόσταση (Βόζικας, 2008: 115). Όπως το άτομο έτσι και μια ευρύτερη συλλογικότητα, μια ομάδα υφίσταται τις ίδιες καταστάσεις όταν μεταναστεύει.

Μια κοινωνική ομάδα οποιουδήποτε είδους έχει μια ιδιαίτερη ταυτότητα η οποία χαρακτηρίζεται από κάποια ιδιαίτερα στοιχεία και γνωρίσματα που την κάνουν ξεχωρίζει τον εαυτό της από άλλες κοινωνικές ομάδες παρόμοιας με αυτήν φύσης αλλά και τις άλλες ομάδες να αναγνωρίζεται από τις άλλες ομάδες ως ξεχωριστή πολιτισμική οντότητα. Μια συλλογική ταυτότητα προσδιορίζεται από την ιδέα που έχουν τα μέλη μιας κοινωνικής οντότητας για τον εαυτό τους και το συλλογικό «εμείς», αλλά και την εικόνα που έχουν οι «άλλοι» για την εν λόγω κοινωνική οντότητα και τα μέλη της (Ιντζεσίογλου, 1999: 187). Εξάλλου, ο «άλλος» υπάρχει ως «άλλος» μόνο μέσα από τη σχέση με τον «εαυτό» και η ετερότητα όπως αναφέραμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο υπάρχει γιατί υπάρχει και η ταυτότητα (Κυριακίδης και Μιχαηλίδου, 2005: 9).

Όπως αναφέραμε και σε προηγούμενη ενότητα η πολιτική εξουσία αλλά και η περιβάλλουσα κοινωνία της Ελλάδας, δεν κατάφερε, δεν θέλησε ή και αρνήθηκε να βοηθήσει την ένταξη των Ποντίων προσφύγων στον ελλαδικό χώρο, αγνοώντας την ιστορική και πολιτισμική ιδιαιτερότητα της κοινωνικής αυτής ομάδας.

Σύμφωνα με την Βεργέτη (2000: 220), οι προσφυγικοί πληθυσμοί θα έπρεπε να εγκατασταθούν συγκεντρωμένοι σε κάποια συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή της Ελλάδας έτσι ώστε να γίνει νέος γεωγραφικός τόπος αναφοράς αντίστοιχος του Πόντου, πράγμα που η ελληνική πολιτεία δεν πραγματοποίησε. Έτσι δημιουργήθηκαν αμιγώς ποντιακά χωριά σε όλη την χώρα και κυρίως στα Βόρεια. Πολλά χωριά δημιουργήθηκαν

και στο νομό Κιλκίς. Θα λέγε κανείς ότι αυτή η τροπή θα ευνοούσε την αρμονική ένταξη και αφομοίωση των Ποντίων στη χώρα όμως η αντιμετώπιση τους από το ντόπιο κοινωνικό περιβάλλον ήταν από αδιάφορη ως εχθρική.

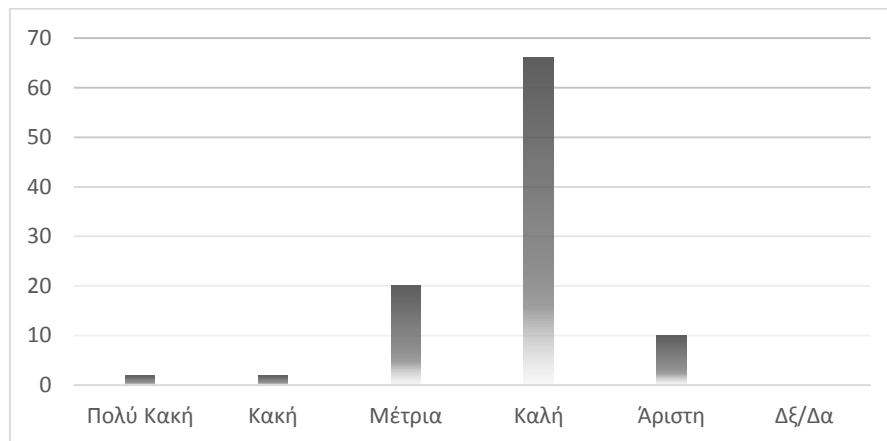
Όπως αναφέραμε και στο κεφάλαιο 4.2 (Η προσφυγική ιδιότητα της ποντιακής ταυτότητας) οι Πόντιοι που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας βρήκαν την αντιμετώπιση των προσφύγων από το κράτος από ουδέτερη ως πολύ κακή κατά 74% και την αντιμετώπιση από τους ντόπιους από μέτρια ως πολύ κακή κατά 73% (βλ. διάγραμμα 4.2.1 και 4.2.2). Τα αποτελέσματα αυτά συμπίπτουν με την βιβλιογραφία και αποδεικνύουν πως αν και όσοι απάντησαν δεν έζησαν οι ίδιοι τα πρώτα δύσκολα χρόνια της προσφυγιάς γνωρίζουν πολύ καλά ότι οι οικογένειές τους πέρασαν πολύ δύσκολα και δεν ευνοήθηκαν από κανέναν.

Όταν απειλείται η ιδιαίτερη ταυτότητα κινητοποιούνται διαδικασίες αφομοίωσης και εναρμόνισης και καταφεύγουν σε στρατηγικές με στόχο την ενσωμάτωση νέων στοιχείων στην ταυτότητα που θα διαμορφώσουν μια θετικότερη εικόνα ή με στόχο την απομάκρυνση στοιχείων που την κάνουν να μοιάζει λιγότερο καλή. Οι Πόντιοι βιώνουν αυτή την απειλή για την ιδιαίτερη ταυτότητά τους. Αρχικά, τα αίτια ήταν τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους που τους έκαναν να ξεχωρίζουν, όπως η διάλεκτος. Η αρνητική αντιμετώπιση από τους ντόπιους και η κοινωνική υποβάθμιση είναι προσβολή γι' αυτούς καθώς υποτιμάται η ταυτότητά τους. Αυτά είναι γεγονότα που δεν έζησαν οι περισσότεροι από τους Πόντιους που ζουν σήμερα στην Ελλάδα, αλλά έχουν καταγραφεί στην συλλογική τους μνήμη και παρόλο που οι ίδιοι είναι κοινωνικά ενσωματωμένοι και αποδεκτοί από ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, ταυτίζονται με τους πρόσφυγες προγόνους τους. Η αίσθηση απειλής της συλλογικής τους ταυτότητας συναρτάται με αισθήματα αποστέρησης, αδικίας και διάκρισης.

Ερωτήθηκαν και οι συμμετέχοντες στην έρευνα για το ποια είναι η αντιμετώπιση τους σήμερα από τους υπόλοιπους κατοίκους του Κιλκίς και για το αν είχαν ποτέ κάποιο πρόβλημα λόγω της ποντιακής καταγωγής τους. Στο πρώτο ερώτημα το 66% απάντησε πως η αντιμετώπιση τους σήμερα είναι «Καλή», το 20% απάντησε πως είναι «Μέτρια» και το 10% πως είναι «Άριστη». Μόνο ένα 4% έδωσε αρνητικές απαντήσεις (βλ. διάγραμμα 6.1). Στο δεύτερο ερώτημα το 80% των ερωτηθέντων απάντησε πως δεν έχει αντιμετωπίσει προβλήματα λόγω της καταγωγής του ενώ το 20% που αντιμετώπισε θεωρεί πως αυτό συνέβη γιατί υπάρχει ρατσισμός, γιατί δεν υπάρχει αποδοχή της διαφορετικότητας και γιατί αυτή είναι η νοοτροπία των Ελλήνων (βλ. διάγραμμα 6.2). Να σημειώσουμε εδώ ότι το μεγαλύτερο μέρος αυτών που είχαν

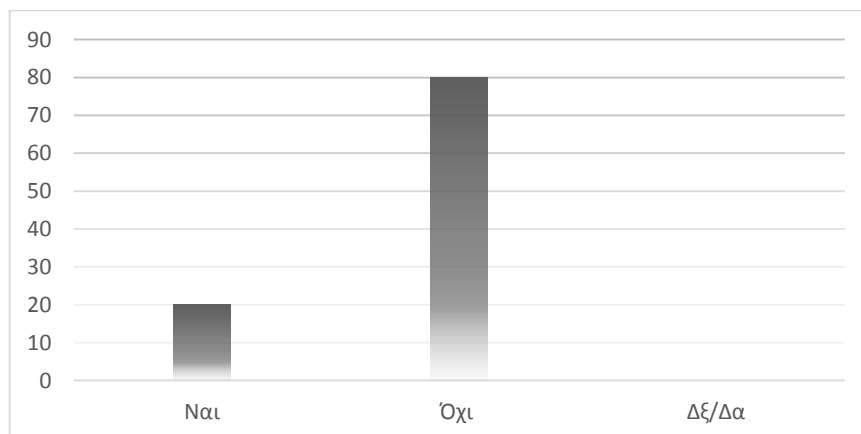
προβλήματα λόγω της καταγωγής τους είναι άντρες άνω των 50 ετών πράγμα που καταδεικνύει μεγαλύτερη εμπειρία ζωής και την πιθανότητα τα προβλήματα αυτά να συνέβησαν στο μακρινό παρελθόν.

Διάγραμμα 6.1 Πώς θα χαρακτηρίζατε την αντιμετώπιση των Ποντίων σήμερα από τους υπόλοιπους Έλληνες;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Διάγραμμα 6.2 Αντιμετωπίσατε ποτέ προβλήματα στις σχέσεις σας με τον ντόπιο πληθυσμό λόγω της καταγωγής σας;

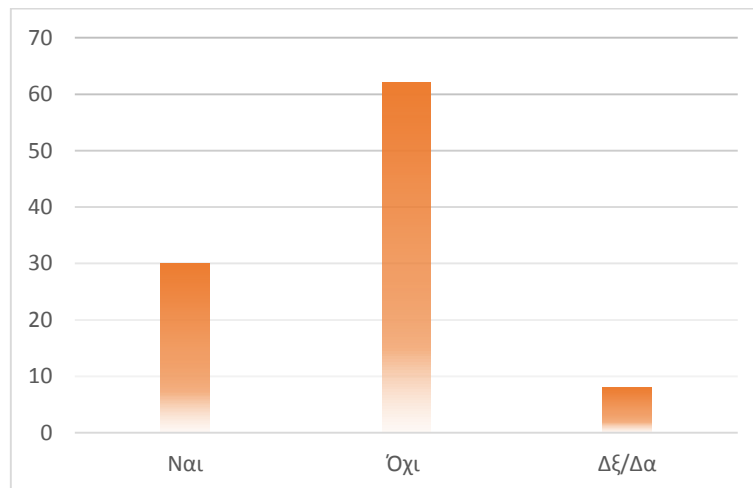

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Όπως είπαμε και νωρίτερα όμως η ταυτότητα ορίζεται από τους «Άλλους» αλλά ορίζεται και από «Εμείς». Είναι σκόπιμο λοιπόν να δούμε αν οι ίδιοι οι Πόντιοι νιώθουν διαφορετικοί από τους υπόλοιπους Έλληνες και αν νιώθουν περισσότερο Έλληνες ή

Πόντιοι. Στο πρώτο ερώτημα λοιπόν το 62% των ερωτηθέντων απάντησε πως δεν νιώθει διαφορετικός λόγω της καταγωγής του ενώ το 30% απάντησε καταφατικά (βλ. διάγραμμα 6.3).

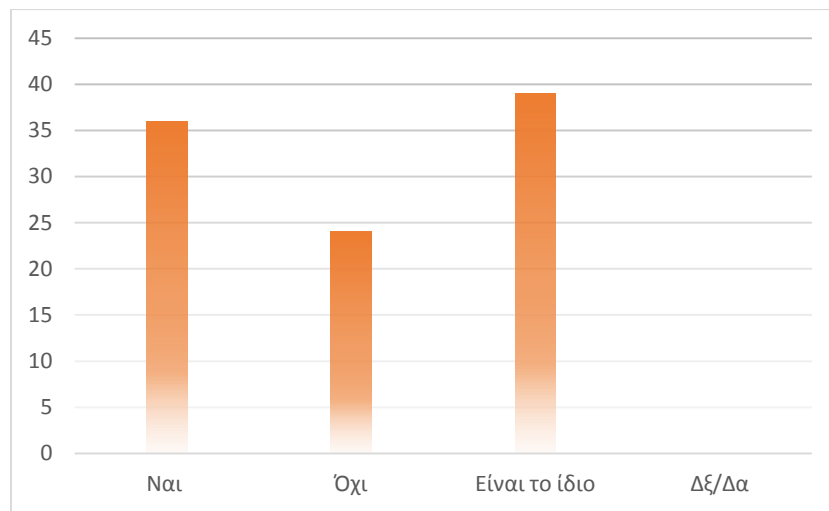
Διάγραμμα 6.3 Πιστεύετε ότι η καταγωγή σας, σας διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους κατοίκους του Κιλκίς;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Ρωτήσαμε όσους απάντησαν ότι νιώθουν ότι διαφέρουν από τους υπόλοιπους κατοίκους του Κιλκίς και τους υπόλοιπους Έλληνες γενικότερα τι είναι αυτό που τους κάνει να διαφέρουν και το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς απάντησε ότι έχει πολιτισμικές διαφορές με τους υπόλοιπους ενώ πολλοί αναφέρθηκαν σε αρετές που θεωρούν ότι είναι στοιχείο της ιδιαίτερης ταυτότητάς τους όπως η φιλοξενία, η εργατικότητα και η βοήθεια προς τον συνάνθρωπο. Στο δεύτερο ερώτημα για το ποια από τις ταυτότητές τους είναι ισχυρότερη η ποντιακή ή η ελληνική το 39% απάντησε πως είναι το ίδιο, το 36% απάντησε πως η ποντιακή είναι ισχυρότερη ενώ το 24% πως η ελληνική είναι ισχυρότερη.

Διάγραμμα 6.4 Η ποντιακή σας ταυτότητα είναι ισχυρότερη από την Ελληνική;

Πηγή: Πρωτογενής έρευνα, Ιδία επεξεργασία

Εδώ βλέπουμε ότι δεν υπάρχει μια ξεκάθαρη απάντηση και ο λόγος είναι ότι οι ερωτηθέντες ανήκουν σε διαφορετικές γενιές. Είναι κατανοητό οι γηραιότεροι να αισθάνονται την ποντιακή ταυτότητά τους περισσότερο δυνατή εφόσον έζησαν από πιο κοντά τους ανθρώπους που ήρθαν από τον Πόντο και άκουσαν την προφορική ιστορία και παράδοση από πρώτο χέρι. Οι νεότεροι μπορεί να γνωρίζουν αρκετά πράγματα για το παρελθόν τους αλλά γι' αυτούς δεν παύει να είναι μακρινό και ίσως πιο ξεθωριασμένο απ' ότι για τις ενδιαμέσες ηλικίες.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην παρούσα εργασία μελετήθηκαν και αναλύθηκαν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ποντιακής συλλογικής ταυτότητας. Η ταυτότητα ενός κοινωνικού συνόλου με πλούσια παράδοση που άλλαξε ριζικά το ρου της ιστορίας της μετά από την γενοκτονία που υπέστη από τους Οθωμανούς και τις αναγκαστικές μετακινήσεις που ακολούθησαν.

Ο Πόντος ήταν μια περιοχή με λαμπρή πορεία τόσο πολιτισμικά όσο και κοινωνικά και οικονομικά. Τίποτα δεν προμήνυε ότι θα είχε αυτό το τέλος αφού οι μητροπόλεις τις αναπτύσσονταν ραγδαία. Το γεγονός της γενοκτονίας όμως ανάγκασε τους κατοίκους του Πόντου να μεταναστεύσουν προς διάφορες κατευθύνσεις με την Ελλάδα να είναι μια από αυτές. Η γενοκτονία και η προσφυγοποίηση σημάδεψαν αμετάκλητα την ποντιακή ταυτότητα. Η τοπική έως τότε ταυτότητα των Ποντίων εντάσσεται στην εθνική ελληνική ταυτότητα και αποτελεί όπως διαπιστώσαμε μια εθνοτοπική ταυτότητα πλέον, δηλαδή μια τοπική ταυτότητα ενός τόπου που δεν υπάρχει πια, μέσα σε μια εθνική ταυτότητα.

Κατά τη μελέτη της ποντιακής ταυτότητας αναλύθηκαν ξεχωριστά τα ιδιαίτερα στοιχεία που την αποτελούν τα οποία αποτελούν συνδετικό κρίκο για τους Πόντιους αλλά είναι αυτά που τους διαφοροποιούν και από τις υπόλοιπες συλλογικές ταυτότητες της Ελλάδας. Όπως φάνηκε από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια της εργασίας τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της ποντιακής ταυτότητας είναι η διάλεκτος και η λαϊκή παράδοση και είναι χαρακτηριστικά που διατηρούνται διαχρονικά με κάποιες αλλοιώσεις όπως είναι λογικό.

Η διατήρηση της ταυτότητας ήταν και ένα ζήτημα που απασχόλησε αρκετά την εργασία. Αποδεικνύεται από την έρευνα ότι οι Πόντιοι του Κιλικίας που μας απασχόλησαν θεωρούν ότι η ταυτότητα τους έχει διατηρηθεί αρκετά στο χρόνο και επιθυμούν αυτό να συνεχιστεί και στο μέλλον. Η συλλογική μνήμη είναι ένας παράγοντας που έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της ταυτότητας καθώς ήταν ίσως το μόνο «μέσο» διάδοσης και διάσωσης της ιστορίας των Ποντίων και των παραδόσεών τους.

Πέρα από τις πρακτικές δυσκολίες που είχαν να αντιμετωπίσουν οι Πόντιοι που επιβίωσαν της γενοκτονίας και εκδιώχθηκαν από την πατρίδα τους καταλήγοντας σε μια άλλη χώρα έχοντας μόνο ο ένας τον άλλο, είχαν να αντιμετωπίσουν παράλληλα ένα πολύ αφιλόξενο περιβάλλον, πολιτειακά και κοινωνικά. Το ελληνικό κράτος δεν κατάφερε και ίσως δεν προσπάθησε αρκετά να αποκαταστήσει ικανοποιητικά τον τεράστιο αριθμό προσφύγων που ήρθαν στην Ελλάδα. Το ίδιο ισχύει και για τον ντόπιο πληθυσμό ο οποίος αντιμετώπισε υποτιμητικά τους πρόσφυγες λόγω της διαφορετικότητάς τους. Αυτά είναι ανασταλτικοί παράγοντες για την διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας των Ποντίων καθώς η ενσωμάτωση φάνταζε η καλύτερη λύση. Από την άλλη λειτουργούσε και σαν συνεκτικός παράγοντας για τους πρόσφυγες αφού η ανάγκη για επικοινωνία με τους ομοίους σου, με αυτούς που σε αποδέχονται είναι προφανής.

Εν κατακλείδι, μπορούμε να πούμε ότι η ποντιακή ταυτότητα είναι μια ταυτότητα πολύ ισχυρή αφού μετά από σχεδόν έναν αιώνα που υφίσταται χωρίς τόπο και οι άνθρωποι που την αποτελούν είναι διασκορπισμένοι σε ολόκληρο τον κόσμο παραμένει σχεδόν αναλλοίωτη και συνεχίζει να περνάει από γενιά σε γενιά.

«Το μέλλον την ίδια στιγμή με το παρελθόν, προσελκύει τους ανθρώπους του σήμερα στην αναζήτηση των ριζών και της ταυτότητάς τους, τους γοητεύει περισσότερο από ποτέ. Κάθε άνθρωπος, κάθε κοινωνική ομάδα ριζώνει στο παρελθόν και όλοι ορίζουν τη θέση τους σε σχέση με αυτό, είτε θετικά, είτε αρνητικά προσπαθώντας να ερμηνεύσουν το παρόν και να προβλέψουν το μέλλον.[...] Οι άνθρωποι έχουν την τάση να αναζητούν στο παρελθόν τη γνώση που θα τους επιτρέψει να αλλάξουν το μέλλον.» (Κασκαμανίδης, 2008: 194).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cuche D. (2001), *Η έννοια της κουλτούρας στις κοινωνικές επιστήμες*, Αθήνα: Τυπωθήτω- Γιώργος Δάρδανος

Jenkins R. (2007), *Κοινωνική ταυτότητα*, Αθήνα: Σαββάλας

Αγτζίδης Β. (2005), *Οι Έλληνες του Πόντου: Η γενοκτονία από τον τουρκικό εθνικισμό*, Αθήνα: Ελληνικές Εκδόσεις

Αγτζίδης Β. (2006), «Δυσμενής η αντιμετώπιση των προσφύγων», στο, Κεσόπουλος, *Πώς φτάσαμε στις αλυσμόνητες πατρίδες*, Αθήνα: Τζιαμπήρης-Πυραμίδα

Βεργέτη Μ. (2000), *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη

Βεργέτη Μ. (2008), «Η συλλογική ταυτότητα του ποντιακού ελληνισμού στον ελλαδικό χώρο», στο, Σέργης Μ., *Πόντος: Θέματα λαογραφίας του ποντιακού ελληνισμού*, Αθήνα: Αλήθεια

Βόζικας Γ. (2008), «‘Πρόφυξ παναγία’: συνυφάνσεις στην ανασύσταση του προσκυνήματος της παναγίας Σουμελά στο Βέρμιο», στο, Σέργης Μ., *Πόντος: Θέματα λαογραφίας του ποντιακού ελληνισμού*, Αθήνα: Αλήθεια

Βρύζας Κ. (2005), *Παγκόσμια επικοινωνία και πολιτιστικές ταυτότητες*, Αθήνα: Gutenberg

Γιαννακόπουλος Γ. (2006), «Η μεγάλη προσφυγιά του 1922», στο, Κεσόπουλος, *Πώς φτάσαμε στις αλησμόνητες πατρίδες*, Αθήνα: Τζιαμπήρης-Πυραμίδα

Δαμανάκης Μ. (1998), *Η Εκπαίδευση των Παλιννοστούντων και Αλλοδαπών Μαθητών στην Ελλάδα – Διαπολιτισμική Προσέγγιση*, Αθήνα: Gutenberg

Ελληνική Στατιστική Αρχή (2014), «Απογραφή μόνιμου πληθυσμού 2011» <http://www.statistics.gr/portal/page/portal/ESYE/PAGE-census2011> (πρόσβαση: 20/02/2015)

Ένωση προφορικής ιστορίας (2013-2014), «Η μελέτη της μνήμης: ατομική και συλλογική μνήμη» <http://www.epi.uth.gr/index.php?page=practice4> (πρόσβαση: 03/07/2015)

Εφημερίς της κυβέρνησεως, Αρ. Φύλλου 87

Εφημερίς της κυβέρνησεως, Αρ. Φύλλου 341

Εχέδωρος Γ. (2007), *Μακεδονία: Ιστορία του Κιλκίς - Από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι σήμερα*, Κιλκίς: Όθων Γραμματικόπουλος

Ιντζεσίογλου Ν. (1999), «Περί της κατασκευής συλλογικών ταυτοτήτων», στο Κωνσταντοπούλου Χρ., Μαρατού – Αλιμπράντη Λ., Γερμανός Δ. *“Εμείς” και οι “Άλλοι”*: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός

Κασκαμανίδης Ι. (2008), «Διαπραγμάτευση με το παρελθόν για τον καθορισμό του παρόντος και το σχεδιασμό του μέλλοντος: η ταυτότητα των ελλαδιτών Ποντίων κατά τον 20^ο αιώνα», στο, Σέργης, *Πόντος: Θέματα λαογραφίας του ποντιακού ελληνισμού*, Αθήνα: Αλήθεια

Κεσόπουλος Α. (2006), «Η Ποντιακή διάλεκτος», στο, Πελαγίδης, *Ο ηρωικός Πόντος*, Αθήνα: Τζιαμπίρης-Πυραμίδα

Κραββά Β, «Τροφή και ταυτότητα: η περίπτωση των Εβραίων Θεσσαλονίκης»

Κυριαζή Ν. (2009), *Η κοινωνιολογική έρευνα*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Κυριακίδης Γ., Μιχαηλίδου Μ. (2005), «Η προσέγγιση του άλλου: Ιδεολογία, μεθοδολογία και ερευνητική πρακτική», στο, Κυριακίδης Γ., Μιχαηλίδου Μ. [επιμ.], *Η προσέγγιση του άλλου: Ιδεολογία, μεθοδολογία και ερευνητική πρακτική*, Αθήνα: Μεταίχμιο

Μαράτου-Αλιπραντή Λ., Γαληνού Π. (1999), «Πολιτισμικές ταυτότητες: από το τοπικό στο παγκόσμιο», στο, Κωνσταντοπούλου Χρ., Μαράτου – Αλιμπράντη Λ., Γερμανός Δ. *“Εμείς” και οι “Άλλοι”: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός

Μερακλής Μ. (2004), *Ελληνική λαογραφία*, Αθήνα: Οδυσσέας

Παλιούρας Α. (1995), *Μακεδονία: ιστορία Α' τόμος*, Αθήνα: Ελληνική Εθνική Γραμμή

Παπαρρηγόπουλος Κ. (2009), *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους τόμος 24*, Αθήνα: National Geographic Society – Τέσσερα πι

Πασχαλίδης Γ. (1999), «Η πολιτισμική ταυτότητα ως δικαίωμα και ως απειλή», στο, Κωνσταντοπούλου Χρ., Μαράτου – Αλιμπράντη Λ., Γερμανός Δ. “Εμείς” και οι “Άλλοι”: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός

Πελαγίδης Σ. (2006), *Ο ηρωικός Πόντος*, Αθήνα: Τζιαμπίρης-Πυραμίδα

Πρυνεντύ Ζ. (1999), «Πολιτισμική ταυτότητα: μεταξύ μύθου και πραγματικότητας», στο Κωνσταντοπούλου Χρ., Μαράτου – Αλιμπράντη Λ., Γερμανός Δ. “Εμείς” και οι “Άλλοι”: αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γ. Δαρδανός

Σακελλαρίου Μ. (1994), *Μακεδονία: 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών

Τσακαλίδης Π. (2001), «Η παραδοσιακή μουσική του Πόντου στη σύγχρονη εποχή», *Εύξεινος Πόντος*, Ιανουάριος

Χατζηθεοδωρίδης Β. (2013), «Εξελικτική πορεία της ποντιακής διαλέκτου», στο, Πανελλήνιος σύνδεσμος Ποντίων εκπαιδευτικών, *Εγχειρίδιο εκμάθησης της ποντιακής διαλέκτου σε ενήλικες*, Αθήνα: Μιχάλης Λεοντακιανάκος

Χατζησαββίδης Σ. (2013), «Ιδιαιτερότητα της ποντιακής διαλέκτου σε σχέση με τη νεοελληνική γλώσσα», στο, Πανελλήνιος σύνδεσμος Ποντίων εκπαιδευτικών, *Εγχειρίδιο εκμάθησης της ποντιακής διαλέκτου σε ενήλικες*, Αθήνα: Μιχάλης Λεοντακιανάκος

Χατζόπουλος Ε. (2011), «Η σημασία των ηθών και εθίμων στη διατήρηση της εθνικής ταυτότητας και η συμβολή τους στην οικονομική ανάπτυξη τοπικών κοινωνιών», http://www.poths1991.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=85%3A2011-07-11-10-48-14&catid=8%3Aethima&Itemid=25%3C=de

(πρόσβαση 18/07/2015)

Ηλεκτρονικές πηγές χαρτών και φωτογραφιών:

<http://www.pontos-news.gr/pontic-article/103253/hartes-toy-pontoy>

(πρόσβαση: 04/08/2015)

<http://www.sansimera.gr/articles/140> (πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.onalert.gr/stories/genoktonia-pontion-nekroi-imera-mnimis/25219>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.lifo.gr/team/sansimera/57692> (πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/533060/i-genoktonia-ton-podion>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<https://erodotos.wordpress.com/2011/03/03/pontos-diamaxi/>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<https://pontosandaristera.wordpress.com/2014/12/10/refugees-syria/>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<https://kars1918.wordpress.com/2010/01/18/18-1-2010/>

(πρόσβαση 05/03/2015)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α΄

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας

A. Προσωπικά στοιχεία ερωτώμενου

1. Φύλο

Γυναίκα ☐ Άνδρας ☐

2. Ηλικία

18-30 ☐ 31-40 ☐ 41-50 ☐

51-60 ☐ 61-70 ☐ 70 και άνω ☐

3. Μορφωτικό επίπεδο

Απολυτήριο Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ☐

Απολυτήριο Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ☐

Πτυχίο Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης(ΑΕΙ/ΤΕΙ) ☐

Απολυτήριο Τεχνικής σχολής/ΙΕΚ ☐

Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό ☐

Άλλο.....

4. Κύρια Ασχολία

Μισθωτός ☐

Ελεύθερος επαγγελματίας ☐

Φοιτητής ☐

Συνταξιούχος ☐

Οικιακά ☐

Άνεργος ☐

Άλλο.....

B. Ποντιακή Ταυτότητα

1. Ποια θεωρείται τα σημαντικότερα στοιχεία της ποντιακής ταυτότητας;

Γλώσσα ☐

Θρησκεία ☐

Μουσική – Χοροί – Τραγούδια ☐

Κουζίνα ☐

Λαϊκή παράδοση (ήθη, έθιμα) ☐

Άλλο..... ☐

(Αριθμήστε τις απαντήσεις με 1 το πιο σημαντικό)

2. Γνωρίζετε την ιστορία των προγόνων σας;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

3. Πιστεύετε ότι η μετακίνηση από τον Πόντο στο Κιλκίς επηρέασε την ποντιακή ταυτότητα;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

4. Αν ναι με ποιόν τρόπο έγινε αυτό;

.....
.....

5. Πώς διατηρείται η ποντιακή ταυτότητα στην σύγχρονη Ελλάδα;

Συλλόγους ☐

Τηλεόραση ☐

Ανταμώματα ☐

Μουσική-Χοροί ☐

Έθιμα ☐

(Αριθμήστε τις απαντήσεις σας με 1 το πιο σημαντικό)

6. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι διατηρήθηκε η ποντιακή ταυτότητα μέχρι σήμερα;

Πάρα πολύ ☐ Πολύ ☐ Αρκετά ☐ Λίγο ☐ Καθόλου ☐

7. Τι κάνετε προσωπικά για την διατήρηση της ποντιακής σας ταυτότητας;

Συμμετέχω σε Ποντιακό σύλλογο ☐

Διατηρώ τα ήθη και έθιμα των Ποντίων ☐

Μιλώ την ποντιακή διάλεκτο ☐

Άλλο.....

8. Μιλάτε την ποντιακή διάλεκτο;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

9. Χρησιμοποιείτε την ποντιακή διάλεκτο στην καθημερινή σας ζωή(με την οικογένεια και τους φίλους σας);

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

10. Γνωρίζετε τα ήθη και έθιμα των Ποντίων;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

11. Γνωρίζετε τους ποντιακούς χορούς;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

12. Πιστεύετε ότι θα έπρεπε να γίνει κάτι που δεν γίνεται μέχρι σήμερα για την διατήρηση και ενίσχυση της ποντιακής ταυτότητας;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

13. Αν ναι τι θα ήταν αυτό;

.....
.....

14. Συμβάλει το κράτος στην διατήρηση της ταυτότητας σας;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

15. Αν ναι με ποιο τρόπο;

.....
.....

16. Η ποντιακή σας ταυτότητα είναι ισχυρότερη από την Ελληνική;

Ναι ☐ Όχι ☐ Είναι το ίδιο ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

17. Επιθυμείτε οι επόμενες γενιές να διατηρήσουν την ποντιακή ταυτότητα;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

18. Πιστεύετε ότι η καταγωγή σας, σας διαφοροποιεί από τους υπόλοιπους κατοίκους του Κιλκίς;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

19. Αν ναι τι είναι αυτό που σας διαφοροποιεί;

.....
.....

20. Θεωρείτε ότι ο ποντιακός πληθυσμός που εγκαταστάθηκε στο Κιλκίς συνέβαλε στην ανάπτυξη και την θετική εξέλιξη του νομού με το πέρασμα των χρόνων;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

21. Αν ναι, με ποιο τρόπο έγινε αυτό;

.....
.....

Γ. Μετακίνηση από τον Πόντο στο Κιλκίς

22. Ποιοι από τους προγόνους σας ήρθαν σαν πρόσφυγες από τον Πόντο στο Κιλκίς;

Εγώ ☐ Γονείς ☐ Παππούδες ☐ Προ-παππούδες ☐ Άλλο ☐

23. Το Κιλκίς ήταν ο πρώτος προορισμός τους στην Ελλάδα;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

24. Αν όχι ποιος ή ποιοι ήταν πριν από αυτόν;

.....
.....

25. Για ποιόν/ποιους λόγους έγινε το Κιλκίς ο τελικός προορισμός σας ή των προγόνων σας;

Κλίμα	☐	Ντόπιοι	☐
Γεωγραφία	☐	Τυχαία	☐
Έδαφος	☐	Άλλο.....	
Δεν ξέρω/Δεν απαντώ	☐		

26. Χάσατε κάποιο συγγενικό σας πρόσωπο στην πορεία από τον Πόντο στο Κιλκίς;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

27. Αν ναι, ποιο ήταν αυτό;

.....
.....

28. Από προσωπική σας εμπειρία ή από όσα έχετε ακούσει, πως θα χαρακτηρίζατε την αντιμετώπιση των Ποντίων προσφύγων όταν ήρθαν στο Κιλκίς;

Πολύ κακή ☐ Κακή ☐ Μέτρια ☐ Καλή ☐ Άριστη ☐

Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

29. Από προσωπική σας εμπειρία ή από όσα έχετε ακούσει, πως θα χαρακτηρίζατε την υποδοχή των Ποντίων προσφύγων από το ελληνικό κράτος;

Πολύ κακή ☐ Κακή ☐ Μέτρια ☐ Καλή ☐ Άριστη ☐

Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

30. Από προσωπική σας εμπειρία ή από όσα έχετε ακούσει, πως θα χαρακτηρίζατε την προσαρμογή των Ποντίων προσφύγων τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης τους στο Κιλκίς;

(Βαθμολογήστε από το 1 εύκολη έως 5 πολύ δύσκολη)

Πολύ εύκολη 1 2 3 4 5 Πολύ δύσκολη
☐ ☐ ☐ ☐ ☐

Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

31. Πώς θα χαρακτηρίζατε την αντιμετώπιση των Ποντίων σήμερα από τους υπόλοιπους Έλληνες;

Πολύ κακή ☐ Κακή ☐ Μέτρια ☐ Καλή ☐ Άριστη ☐

Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

32. Αντιμετωπίσατε ποτέ προβλήματα στις σχέσεις σας με τον ντόπιο πληθυσμό λόγω της καταγωγής σας;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

33. Αν ναι γιατί πιστεύετε ότι συνέβη αυτό;

.....
.....

34. Έχετε επισκεφθεί την πατρίδα των προγόνων σας;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

35. Θα θέλατε να εγκατασταθείτε στην πατρίδα των προγόνων σας;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

36. Θεωρείτε ότι θα ήταν καλύτερη η ζωή των Ποντίων αν δεν είχαν έρθει ποτέ στην Ελλάδα;

Ναι ☐ Όχι ☐ Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

37. Ποιος από τους παρακάτω ευθύνεται για τον ξεριζωμό των προγόνων σας περισσότερο;

Η Ελλάδα ☐

Η Τουρκία ☐

Οι ξένες δυνάμεις ☐

Οι ίδιοι οι Πόντιοι ☐

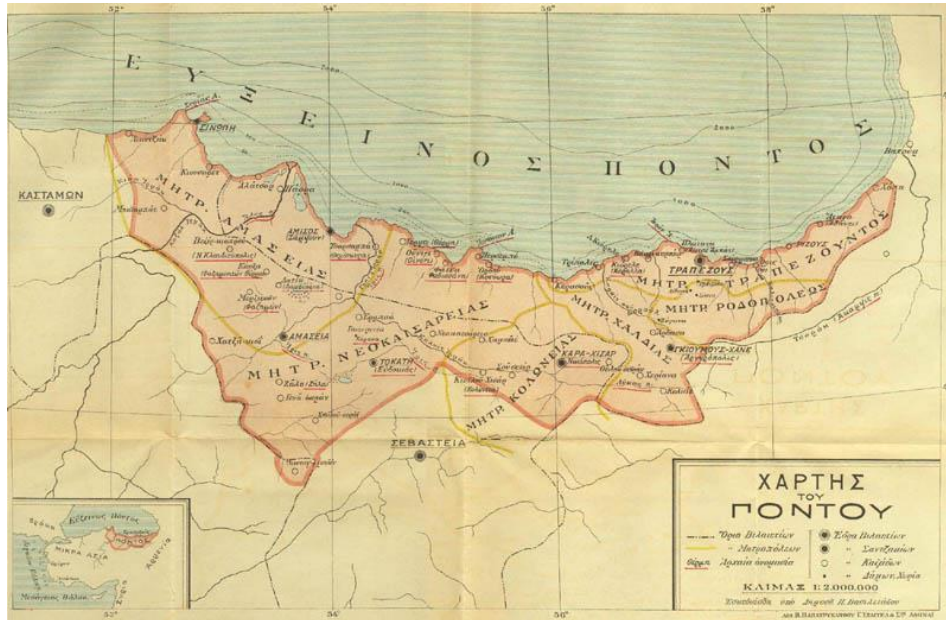
Άλλο..... ☐

Δεν ξέρω/Δεν απαντώ ☐

(Αριθμήστε τις απαντήσεις σας με 1 αυτόν που ευθύνεται περισσότερο)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β΄

Χάρτες του Πόντου

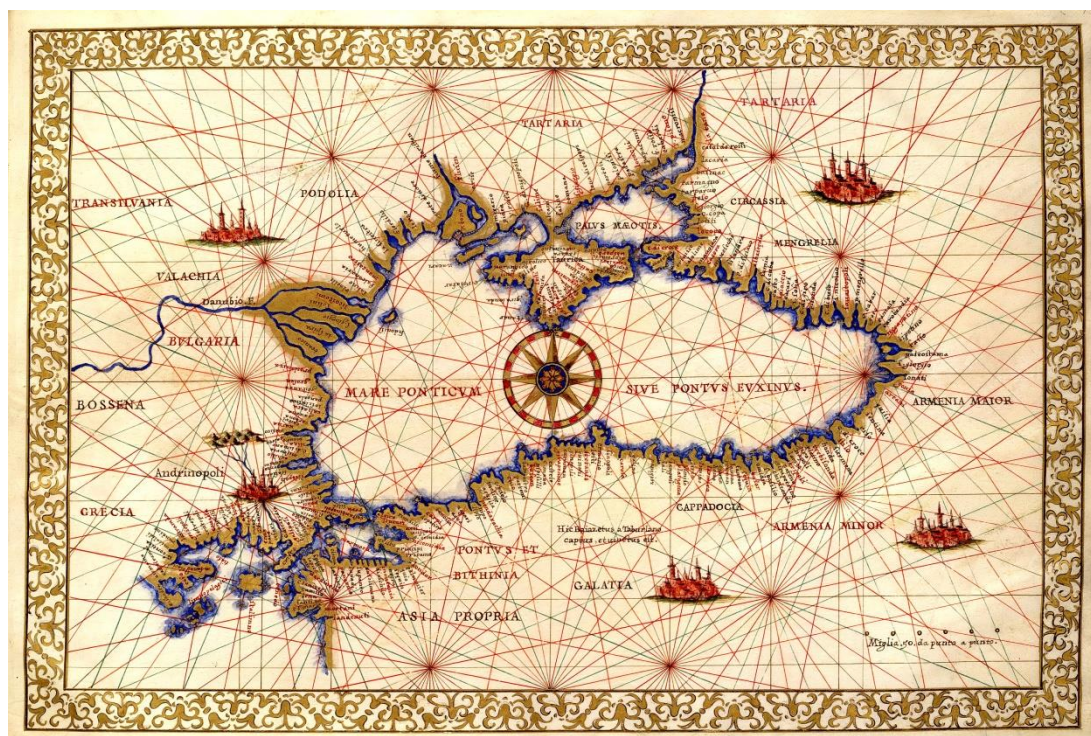
Χάρτης των ορίων των Μητροπόλεων του Πόντου

Χάρτης του Εύξεινου Πόντου από τον 18^ο αιώνα

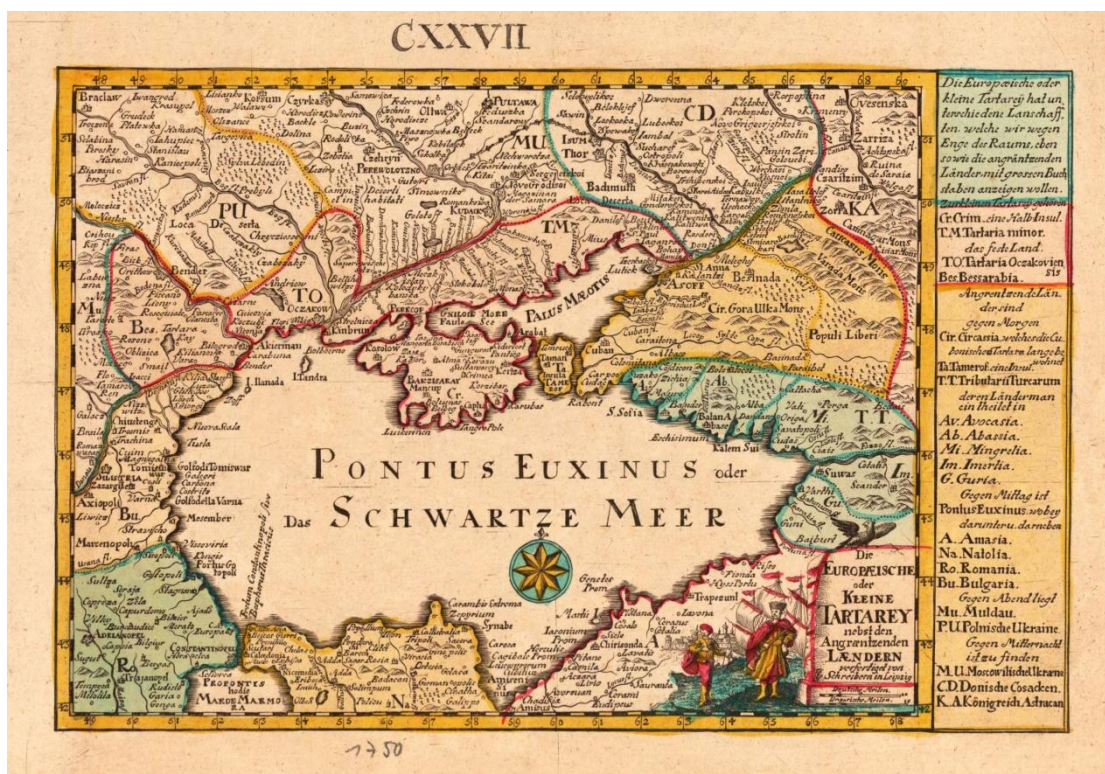
Χάρτης του Εύξεινου Πόντου του 1850

Χάρτης του Εύξεινου Πόντου (Francesco Ghisolfi, 1533-1560)

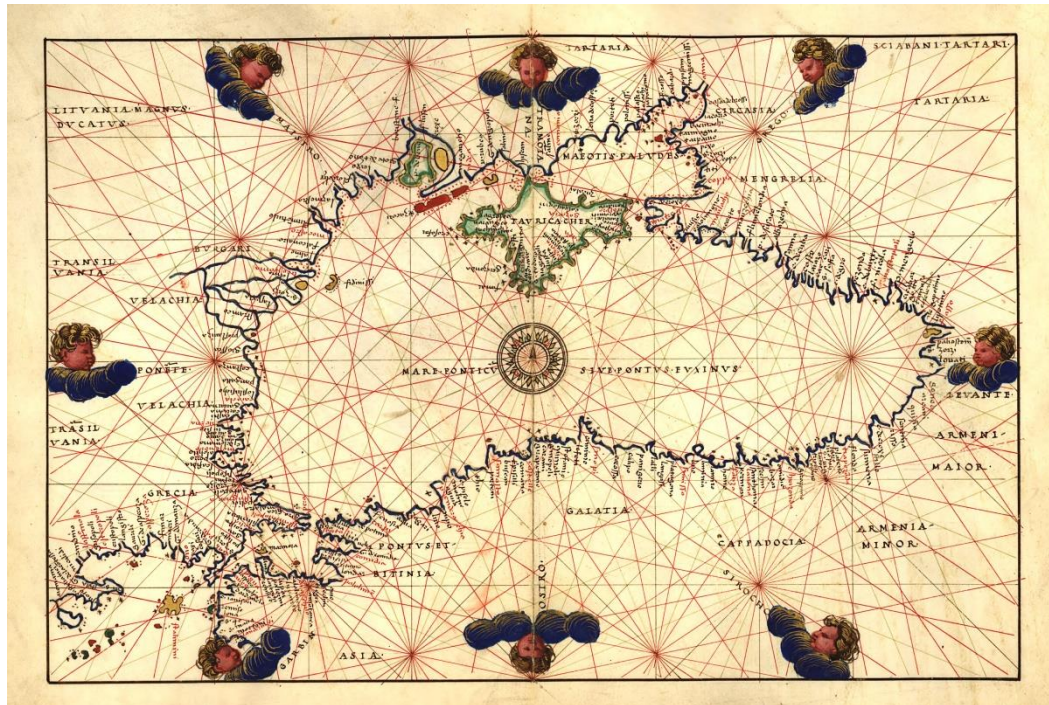
Χάρτης του Εύξεινου Πόντου (Abraham Ortelius, 17ος αι.)

Χάρτης του Εύξεινου Πόντου (Schreiber, 1750)

Χάρτης των ελληνικών αποικιών (Karl von Spruner, 1855)

Ναυτιλιακός χάρτης του Εύξεινου Πόντου (Battista Agnese, 1544)²

²Πηγή όλων των χαρτών του Πόντου: <http://www.pontos-news.gr/pontic-article/103253/hartes-toy-pontoy> (πρόσβαση: 04/08/2015)

Χάρτες των μετακινήσεων του ποντιακού ελληνισμού τον 20ο αι.

Πηγή: <https://kars1918.wordpress.com/2010/01/18/18-1-2010/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ΄

Φωτογραφικό υλικό

Φωτογραφίες από τη γενοκτονία:

<http://www.sansimera.gr/articles/140> (πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.onalert.gr/stories/genoktonia-pontion-nekroi-imera-mnimis/25219>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.lifo.gr/team/sansimera/57692> (πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.lifo.gr/team/sansimera/57692> (πρόσβαση 18/09/2015)

Φωτογραφίες από τις μετακινήσεις:

<http://www.lifo.gr/team/sansimera/57692> (πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/533060/i-genoktonia-ton-podion>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<http://www.newsbeast.gr/greece/arthro/533060/i-genoktonia-ton-podion>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<https://erodotos.wordpress.com/2011/03/03/pontos-diamaxi/> (πρόσβαση 18/09/2015)

Φωτογραφίες από την προσφυγιά:

<https://pontosandaristera.wordpress.com/2014/12/10/refugees-syria/>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<https://pontosandaristera.wordpress.com/2014/12/10/refugees-syria/>

(πρόσβαση 18/09/2015)

<https://pontosandaristera.wordpress.com/2014/12/10/refugees-syria/> (πρόσβαση 18/09/2015)